

42.706
73-6

Wydano z dubletów
Biblioteki Uniwersyteckiej
w Toruniu

Dwa

Rok III.

Lwów, dnia 15. grudnia 1913 r.

Nr. 10.

RUCH FILOZOFICZNY

wychodzi w połowie każdego miesiąca prócz sierpnia i września.

Wydawca i Redaktor:

Prof. Dr. KAZIMIERZ TWARDOWSKI.

W skład Komitetu redakcyjnego wchodzi:

Dr. Bronisław Bandrowski, Dr. Maryan Borowski, Prof. Dr. Jan Łukasiewicz, Dr. Bolesław Mańkowski, Prof. Dr. Witold Rubczyński (Kraków), Dr. Adam Stögbauer, Prof. Dr. Mściśław Wartenberg, Dr. Władysław Weryho (Warszawa), Dr. Władysław Witwicki.

Sekretarz Redakcyi: Dr. Mieczysław Treter.

Czasopismo wspierają zasiłkami

C. k. Ministerstwo wyznań i oświaty w Wiedniu
oraz Komitet wydawniczy, w skład którego wchodzi:

Dr. Bronisław Biegeleisen, Jan Kasprowicz, Dr. Tadeusz Moszyński, Michał Pohoski, Paula Smolin, Wiktor Skibniewski, Wacław Wolski.

Adres Redakcyi i Administracji „Ruchu Filozoficznego”: Lwów, Uniwersytet.
Filia Redakcyi w Warszawie: Piękna 44.

Prenumerata całoroczna 18 kor. półroczna 9 kor. z przesyłką. Każdy prenumerator otrzymuje bezpłatnie „Przegląd filozoficzny“.

Zeszyty pojedyncze „Ruchu filozoficznego“ w cenie po 1 koronie sprzedaje Księgarnia Gubrynowicza i Syna we Lwowie.

WŁADYSŁAW TATARKIEWICZ.

SZKOŁA FENOMENOLOGÓW.

Dzieje fenomenologii związane są z pracami Edmunda Husserla. W 1900 r. wyszedł sławny w historii antypsychologizmu pierwszy tom „Logicznych badań“; zawierał on Prolegomena do czystej logiki. Drugi tom, jaki się w rok później ukazał, też jeszcze logiki czystej nie przyniósł; okazała się bowiem przed jej rozpoczęciem jeszcze niezbędność badań przygotowawczych, nie krytycznych już, jak te, które tom pierwszy zawierał, lecz pozytywnych. Badania te, nie będąc logicznymi, nie były jednak także i psychologicznymi; nie podlegały alternatywie „logika albo psychologia“, gdyż obracały się w sferze niejako neutralnej, wśród kompleksów poznawczych, z których nie wyodrębnione jeszcze zostały ani momenty logiczne ani psychologiczne; one dopiero miały dziedzinę logiki i dziedzinę psychologii wyodrębnić, jak w ogóle miały z pierwotnych kompleksów wyróżnić sfery przedmiotów, n. p. sferę znaków, znaczeń, aktów nadających znaczenie i oznaczanych przedmiotów. Wyznaczały te badania ce-

2525/68

chy przysługujące każdemu typowi przedmiotów i ich związek w pierwotnie danych kompleksach poznawczych, poczem przekazywały przedmioty te do opracowania poszczególnym naukom, bądź psychologii, bądź logice, bądź ogólnej gramatyce, bądź apriorycznej nauce o całości i części. Badania te miały tę niewątpliwą zasługę, że wyodrębniły zakres zagadnień „neutralnych“ i poprzedzających wszelką poszczególną naukę i że przeciwstawiły swój niekonstrukcyjny charakter nieuniknionej konstrukcji innych nauk. I choć były to jeszcze tylko luźne studia, nie tworzące bynajmniej systematycznej dyscypliny, miał Husserl wystarczającą rację, na zasadzie ich wspólnych cech, objąć je wspólną nazwą badań fenomenologicznych.

Po ogłoszeniu drugiego tomu „Logicznych badań“ Husserl przez dziesięć lat z górą milczał. Poświęcał się jednak nadal studiom fenomenologicznym i coraz bardziej punkt ciężkości jego myśli przesuwał się z logiki na owe badania, które początkowo miały być tylko przygotowawczymi do logiki. Pracował on zwłaszcza w kierunku związania luźnych dotychczasowych badań w jedną całość, utworzenia fenomenologii jako oddzielnej nauki. Poglądy jego wytworzyły szkołę, koncentrującą się przy Uniwersytecie w Getyndze; do szkoły fenomenologów przyłączył się też szereg dawnych monachijskich uczniów Teodora Lippsa, ludzi, których indywidualność filozoficzna nie pozostała bez wpływu na dalsze ukształtowanie się fenomenologii. Oni to byli pierwszymi z fenomenologów, którzy ogłosili swe prace; wystąpili oni po raz pierwszy w wydanej w r. 1911 księdze pamiątkowej na cześć Lippsa (Münchener Philosophische Abhandlungen, Theodor Lipps zu seinem sechzigsten Geburtstag gewidmet von früheren Schülern). Następnie Zeitschrift für Pathopsychologie oraz Zeitschrift für Philosophie und philosophische Kritik pomieszczały rozprawy fenomenologów, aż wreszcie wystąpili oni gremialnie: w roku bieżącym ukazał się dawno już zapowiadany rocznik fenomenologiczny p. t. „Jahrbuch für Philosophie und phänomenologische Forschung, in Gemeinschaft mit M. Geiger — München, A. Pfänder — München, A. Reinach — Göttingen, M. Scheler — Berlin herausgegeben von Edmund Husserl“.

Na czele Rocznika stoi wstępna rozprawa Husserla p. t. Ideen zu einer reinen Phänomenologie und phänomenologischen Philosophie. Jest to praca bardzo obszerna, gdyż sama ogłoszona dotąd część I. (z trzech zapowiedzianych) zawiera z górą 20 arkuszy druku. Ale układ zagadnień, właściwy Husserlowi, wystawienie i terminologia zaciemniają jego myśli i utrudniają wstęp do fenomenologii. Lepiej niż programowe roztrząsania Husserla wprowadzają w warsztat pracy fenomenologicznej bardzo specjalne, in medias res godzące rozprawy młodszych badaczy. Każdy z nich pracuje w innym dziale fenomenologii: Geiger zajmuje się fenomenologią uczuć i doznań estetycznych, Pfänder fenomenologią woli i usposobień, Reinach fenomenologią sądów i fenomenologicznymi podstawami prawodawstwa, Leyendecker fenomenologią złudzeń, panna Martius krytyką pozytywizmu z punktu widzenia fenomenologii, Scheler,

największy i najwszechstronniejszy z wszystkich talent filozoficzny, najluźniej zresztą z ideą fenomenologii związany, zajmuje się ostatnio głównie zagadnieniami etycznymi. Łączy ich wszakże wszystkich wspólny punkt wyjścia i wspólna metoda. Postaramy się znaleźć cechy wyróżniające stanowisko fenomenologiczne od innych stanowisk filozoficznych.

1. Zasadniczym dla fenomenologii jest oddzielenie tego co jest dane od tego co jest skonstruowane, oddzielenie oczywistości od teorii. Fenomenologia zajmuje się tylko tem, co dane i oczywiste. To już wyodrębnia zakres jej badań od zakresu badań innych nauk, między innymi psychologii, a także i logiki. Dane oczywiście nie tylko są „fakty“, jak przyjmuje się w życiu potocznym; badania fenomenologiczne korygują w tym względzie poglądy życia potocznego, a także nauki i filozofii, które niejednokrotnie uważają za dane, co niem bynajmniej nie jest, i, odwrotnie, przeoczą, co oczywiście jest dane. Nie dany jest nam n. p. ów „chaos wrażeń“, który niektóre stanowiska filozoficzne od czasów Kanta za jedynie dany uważają; nie danymi, lecz wytworami konstrukcji teoretycznej są elementarne „wrażenia“ psychologii. Dane natomiast, w najściślejszym słowa „dane“ znaczeniu, są idealne przedmioty i idealne znaczenia znaków; dane są nie tylko przedmioty konkretne, ale i ich istoty; dana jest, według opinii fenomenologów, psychika obca, dana jest wprost i jako taka, nie zaś znana tylko przez wnioskowanie na zasadzie zjawisk fizycznych i przez analogię z własnym życiem psychicznym.

2. Metodą badań fenomenologicznych nad bezpośrednio danym nie może być oczywiście ani dedukcja, ani też indukcja. Ale też dysjunkcja „dedukcja albo indukcja“ jest niezupełna; poznanie fenomenologiczne jest intuicyjne. Fenomenologia chce intuicyjnie ujmować różnorodne przedmioty, stwierdzać ich swoiste cechy, rozróżniać to, co w intuicji jest różne, i łączyć to, co w intuicji jest takie same; poza sferę intuicji fenomenologia nie wychodzi, gdyż wtedy przeszłaby z dziedziny tego, co bezpośrednio dane, w dziedzinę teorii, przetransponowałaby przedmioty dane na wielkości intelektualne. Intuicyjnością swą przeciwstawia się fenomenologia nie tylko metodzie dedukcyjnej i indukcyjnej, ale wszelkiemu intelektualizmowi. Ta cecha fenomenologii wyszła na jaw dopiero z biegiem pracy; początkowo, przeciwnie, Husserl spodziewał się znaleźć w fenomenologii podstawę dla intelektualizmu. W sprawie intuicyjnego charakteru podstaw wiedzy fenomenologia ma znakomitych poprzedników; idea platońska nawet terminologicznie nosi w sobie moment intuicyjny; nowoczesna filozofia też rozpoczyna się od intuicyjonizmu Kartezjusza i Malebranche'a. Tu leży też pewna wspólność fenomenologii z bergsonizmem, choć wyniki ich są bardzo różne; fenomenologia może konsekwentnie przyjąć twierdzenia Bergsona, ale musi przeważnie odrzucić jego przeczenia, musi też odrzucić jego systemat jako konstrukcję.

3. Fenomenologia bada nie konkretne dane zjawiska, lecz ich istoty, rozróżnia i charakteryzuje przedmioty tylko według ich istot. Musi więc wyjść

poza obręb naturalnego stanowiska, które tylko z rzeczywistością obcuje, musi wyłączyć z tego, co dane, wszystko, co jest ustanowieniem (Setzung) i przeprowadzić t. zw. w terminologii Husserla „fenomenologiczną redukcję“. Husserl stwierdza pokrewieństwo redukcji z postępowaniem Kartezjusza na początku Medytacji i w podobny sposób szczegółowo przeprowadza redukcję. Po przeprowadzeniu jej otrzymujemy swoistą postawę fenomenologii, w której abstrahuje się zarówno od realnego przedmiotu jak i od realnego podmiotu, w której niema mowy ani o rzeczywistości ani o nierzeczywistości; bo — jak powiada Scheler — nawet jeżeli się mylimy, przypuszczając o czemś, że jest n. p. żywe, to jednak w zawartości owego mylnego przypuszczenia dana jest nam „istota“ życia, mamy w niem intuicję „istoty“ życia. Zawartość takiej intuicji nazywa się też fenomenem (stąd nazwa fenomenologii), ale fenomen oczywiście nie ma z zjawiskiem (Erscheinung) i zjawą (Schein) nic wspólnego. Fenomenologiczna intuicja, o której mowa była wyżej, jest właśnie intuicją fenomenów czyli istot. Nie stwierdza ona nigdy czy co jest w rzeczywistości, lecz tylko jaka jest jego istota. Zauważyć trzeba, że istoty, nie są jako takie czemś ogólnem (ogólnem pojęciem), ani zresztą także czemś indywidualnem. Istota „czerwoność“ n. p. jest dana zarówno w ogólnem pojęciu czerwoności jak i w każdym odcieniu tej barwy; dopiero odniesienie do przedmiotów, w jakich się istota objawia, stwarza różnicę między jej ogólnem a indywidualnem znaczeniem. — Jako tycząca się tylko istot i nie wychodząca poza ich zakres, fenomenologia nie jest nauką o rzeczywistości, lecz nauką „eidetyczną“ (w terminologii Husserla).

4. Pierwszem zadaniem fenomenologii jest tedy ujmowanie istot w całej ich różnorodności. Posługuje się przytem metodą dystynkcji, rozróżniając między sobą istoty, wydzielając typy istot, znaczeń, treści, przedmiotów, aktów, bytów. Stosuje analizę porównawczą i uznaje za odmienne to, czemu odmienne cechy przysługują. Metodę dystynkcji znajdzie się w każdej pracy fenomenologicznej; specjalnie można zacytować rozprawę Pfändera o usposobieniach, która od początku do końca jest wzorem jasnego i systematycznego przeprowadzenia tej metody. Wykazywanie wieloznaczności wyrażeń, które tak znaczną rolę grało w „Badaniach logicznych“, jest z metodą dystynkcji ściśle związane. Dystynkcje nie są dla fenomenologii środkiem do konstrukcji i teorii, lecz celem same przez się. Jest wszakże wystarczającą zdobyczą poznawczą rozróżnienie tego, co nie było rozróżniane, a zatem było uważane za takie same, nie będąc niem. Przeciwnicy fenomenologii będą niewątpliwie temu zaprzeczali: wyniki analizy fenomenologicznej zdają się być rzeczami zrozumiałymi same przez się, nie wiele bardziej pouczającymi niż stwierdzenie, że śnieg jest biały a krew czerwona; gdzie zaś analiza wychodzi poza sprawy elementarne, tam znowu zdaje się gubić w subtelnościach bez żadnej doniosłości. Gdyby to tylko — odpowiada na te zarzuty Geiger — owe doniosłe koncepcje filozoficznych i psychologicznych teorii nazbyt często

nie przeoczały tych same przez się zrozumiałych rzeczy i nie ignorowały tych pozornie nazbyt prostych twierdzeń, — i gdyby to tylko nie nazbyt często piękne teorie nie rozpadały się jak domki z kart, gdy się do nich zastosuje subtelne rozróżnienia, zyskane dzięki fenomenologicznej analizie. Konsekwencye teoretyczne tych przesubtelnych dystynkcyi są bardzo doniosłe; tylko na ich podstawie mogą powstać prawidłowe teorie, nie zawdzięczające swego istnienia ekwiwokacyom i mieszanemu różnorodnych przedmiotów. Wykazuje np. Geiger, jak w dziedzinie estetyki mięsza się rozkosz z upodobaniem — i na tem pomięszaniu buduje teorie, jak się prawa estetyczne uzasadnia przy pomocy pseudo-estetycznych faktów, jak się nie odróżnia opisu i wartościowania, stwierdzania i tłumaczenia i dzięki temu tworzy syntezy. Podobnie też dzięki „scholastycznym“ dystynkcyom rzuca Reinach światło na trudne i poplątane przez dawniejszych badaczy zagadnienie sądu przeczącego, a Scheler zwalcza formalizm etyczny. — Dzięki metodzie rozróżnień osiągnięte zostały w dziejach filozofii także największe pozytywne zdobycze, stwierdzone nowe rodzaje przedmiotów: tak odkryto najważniejsze pojęcia, jakimi dziś operujemy, od idei platońskiej do Satz-an-sich Bolzana. Bez metody tej żadna myśl filozoficzna oczywiście obejść się nie może, fenomenologia wysuwa tylko punkt ten konsekwentnie na pierwszy plan; ma w tym wielkich poprzedników od Platona i Arystotelesa poprzez Scholastykę do Bolzana i Brentana.

5. Po stwierdzeniu „istot“ w całej ich różnorodności, drugim zadaniem fenomenologii jest stwierdzenie związków między nimi. Są to tak zwane w szkole fenomenologów „Wesensgesetze“. Wszystkie są oczywiście aprioryczne. A są to prawa nie tylko formalno-logiczne i matematyczne, lecz znajdują się w najróżnorodniejszych dziedzinach: w dziedzinie aktów psychicznych, rzeczy materialnych, jakości zmysłowych, przedmiotów praktycznych i moralnych, stosunków prawnych. To niezmierne rozszerzenie sfery aprioryzmu jest drugą dużą zasługą fenomenologii. W tym względzie fenomenologowie uważają za swego poprzednika Hume'a z jego „relations of ideas“; z równą jeźeli nie większą słusnością mogliby się też powoływać na Malebranche'a. Jako prostych przykładów zdań apriorycznych fenomenologowie używają chętnie zdań takich jak: „barwa pomarańczowa leży w skali barw między czerwoną a żółtą“ (jednorazowa intuicya skali barw przekonywa, że związek ten zachodzi i że musi zachodzić, że chodzi tu o prawidłowość leżącą w samych istotach): albo „rzecz materialna nie może być jednocześnie dana ze wszęch stron“, albo „wartości mogą być tylko wyczute, barwy tylko widziane, dźwięki tylko słyszane“. Najogólniej dadzą się rozróżnić trzy rodzaje związków istotnych: 1) między przedmiotami, 2) między aktami, 3) między przedmiotem a aktem.

Husserl w „Badaniach logicznych“ zajmował się prawie wyłącznie fenomenologią aktów; powstał stąd fałszywy pogląd, że fenomenologia jest opisową psychologią. Tak jednak nie jest: psychologia jest nauką o faktach i o rzeczywistości, fenomenologia (aktów taksamo jak i przedmiotów) aprio-

ryczną nauką o istotach. Stoi ona natomiast w związku z ontologią i prowadzi do ontologii; związek ten jest niewątpliwie szczególnej wagi.

Fenomenologia jest czemś więcej niż jedną z pośród nauk filozoficznych. Jako nauka rzeczowo bezwzględnie pierwsza, występująca bez żadnych uprzednich założeń, a wszystkim innym dająca materiał, musi na inne nauki wywrzeć wpływ, musi też wyznaczyć stanowisko filozoficzne; fenomenolog, dla którego punktem wyjścia są istoty i ich związki aprioryczne, nie może się już wahać między zwykłymi alternatywami filozoficznymi; są one dlań już przesądzone; filozofia jest mu nauką ścisłą.

Tak jak fenomenologia nie jest historycznie czemś bezwzględnie nowem, tak też i w spóczesnej myśli nie jest zupełnie odosobniona. Zewsząd znajduje punkty styczności. Ale jako całość, jako całokształt wyliczonych tu cech, jest czemś odrębnem. Duży stosunkowo związek posiada z Meinongiem, z którym łączy ją punkt drugi i czwarty; jest też pokrewna filozoficznym pracom Karola Stumpfa. Najbardziej wszakże w najważniejszym punkcie systematycznego i konsekwentnego aż do końca przeprowadzania rozróżnień zdaje mi się zbliżać do metody stosowanej przez profesora Twardowskiego i Szkołę lwowską. Meinong, Twardowski, Stumpf i Husserl wyszli ze szkoły Franciszka Brentano; dzięki temu wspólnemu punktowi wyjścia tworzą oni i ich uczniowie, mimo dzielące ich dziś znaczne różnice, jedną dużą grupę filozoficzną. Jeżeli Szkoła fenomenologów ma być zaliczona do jakiejś grupy we współczesnej filozofii, to niewątpliwie do tej a nie do żadnej innej.

Dodaję spis ogłoszonych drukiem prac Szkoły fenomenologów:

- Th. Conrad. Über Wahrnehmung und Vorstellung (Münch. Abh.).
- E. Frh. v. Gebattel. Der Einzelne und der Zuschauer (Zeitschrift f. Pathopsychologie, II, 1).
- M. Geiger. Über das Wesen und die Bedeutung der Einfühlung. (A. Barth. Leipzig, 1911).
- Zum Problem der Stimmungseinfühlung (Ztschr. f. Aesthetik u. allg. Kunstwissenschaft. VI.).
- Das Bewusstsein von Gefühlen (Münch. Abh.).
- Beiträge zum Phänomenologie des ästhetischen Genusses (Jahrbuch, Bd. I.).
- Edm. Husserl. Logische Untersuchungen, Bd. I. 1900, Bd. II. 1901 (Niemeyer, Halle). Drugie wydanie 1913.
- Philosophie als strenge Wissenschaft (Logos, I, 3).
- Ideen zu einer reinen Phänomenologie und phänomenologischen Philosophie. (Jahrbuch, Bd. I.).
- H. Leyendecker. Zur Phänomenologie der Täuschungen. (Münchener Inaug.-Diss., Halle, 1913).
- K. K. Loewenstein. Sätze über Phänomenologie. (Ztschr. f. Philos. u. philos. Kritik. 148/1).
- A. Pfänder, Die Phänomenologie des Wollens. (A. Barth. Leipzig, 1900).
- Motive und Motivation (Münch. Abh.).
- Zur Psychologie der Gesinnungen (Jahrbuch, Bd. I.).
- A. Reinach. Zur Theorie des negativen Urteils (Münch. Abh.).

A. Reinach. Kants Auffassung des Humeschen Problems (Ztschr. f. Philos. u. philos. Kritik. Bd. 141/2).

— Die Überlegung (Ztschr. f. Philos. u. philos. Kritik. Bd. 148/2 u. 149/1).

— Die apriorischen Grundlagen des bürgerlichen Rechtes (Jahrbuch, Bd. I.).

W. Schapp. Beiträge zur Phänomenologie der Wahrnehmung (Götting. Inaug.-Diss. Göttingen, 1910).

M. Scheler. Über Selbsttäuschungen. I. Teil (Ztschr. f. Pathopsychologie, I, 1).

— Über Ressentiment und moralisches Werturteil (Ztschr. f. Pathopsychologie, I, 2. u. 3).

— Der Formalismus in der Ethik und die materiale Wertethik (Jahrbuch, Bd. I.).

— Zur Phänomenologie und Theorie der Sympathiegefühle und von Liebe und Hass. Mit einem Anhang über den Grund zur Annahme der Existenz des fremden Ich (Niemeyer, Halle, 1913).

[Skrócenia: Münch. Abh. = Münchener Philosophische Abhandlungen, Theodor Lipps zu seinem sechzigsten Geburtstag gewidmet von früheren Schülern. A. Barth. Leipzig. 1911. — Jahrbuch, Bd. I. = Jahrbuch für Philosophie und phänomenologische Forschung. In Gemeinschaft mit M. Geiger — München, A. Pfänder — München, A. Reinach — Göttingen, M. Scheler — Berlin, herausgegeben von Edmund Husserl. Erster Band, Teil I. u. II. (Niemeyer, Halle, 1913)].

SPRAWOZDANIA.

Radecki Waclaw Dr. Psychologia wzruszenia i uczuć. Warszawa. Skład główny E. Wende i Ska 1912. str. II+172.

W dziedzinie psychologii nie znajduje autor istotnego kryterium, za pomocą którego możnaby wydzielić procesy uczuciowe z całości zjawisk psychicznych i przeprowadzić ich klasyfikację. Drogą właściwą w tym kierunku jest badanie roli biologicznej, jaką odgrywają współrzędniki organiczne uczuć. Ujęcie takie pozwala, zdaniem autora, obserwować dany stan uczuciowy niezależnie od innych zjawisk, skoro potrafimy oznaczyć odpowiadający mu proces biologiczny. „Stosunek do procesów energetycznych obiektywnem kryterium klasyfikacyjnem“ (9). „Zjawiska afektywne połączone są z wyładowaniem energii wewnątrz organizmu lub brakiem dostatecznej ilości energii, umożliwiającej prawidłowe funkcjonowanie procesów organicznych. Energia wyładowana lub jej brak nie działają bezpośrednio na system nerwowy lecz na poszczególne funkcje organiczne lub ich całość“ (18). Streszczeniem wywodów autora jest następujące sformułowanie: „Istnieją dwa zasadnicze prymitywne

uczucia: uczucie przyjemności, które jest wyrazem psychicznym wzmożenia funkcji życiowych, uczucie przykrości, które przedstawia współrzędnik psychiczny ich osłabienia. Przyjemność i przykrość są treścią afektywną wszelkich innych uczuć złożonych“ (77). Autor stanął tu w rzędzie zwolenników poglądu, który opracowanie swe zawdzięcza badaczom francuskim (Féré, Binet, Courtier, Ribot), w niemieckiej psychologii uwydatnił się głównie w dziełach Lehmana. Jest on raczej dowolnem uproszczeniem niż rozwiązaniem zagadnienia. Stosowanie ogólnych spostrzeżeń biologicznych do analizy procesów afektywnych zawodzi z chwilą, kiedy wyjdziemy poza obręb uczuć prostych, prymitywnych. To też konsekwencją tego stanowiska musi być sprowadzenie jakości uczuciowych do minimum, odpowiadającego wyróżnionym zjawiskom biologicznym. Uczucia złożone przedstawia się wtedy jako kombinacje tych zasadniczych treści afektywnych z elementami poznawczymi. Istotny błąd tego kierunku polega na ignorowaniu faktu, że skomplikowane zjawiska duchowe nie są sumowaniem prostych, że zatem te kardynalne przyjemności i przykrości, wchodzące w związek z różnorodnymi procesami wy-

a

obrażeniowymi i pojęciowymi, nie wyczerpują podmiotowej treści naszej psychiki.

Właśnie bowiem moment stapiania się elementów podmiotowych z przedmiotowymi wytwarza nowe wartości uczuciowe, nad którymi szeroki schemat biologiczny przechodzi do porządku.

Wniknąć w dziedzinę uczuć, wysledzić charakterystyczne cechy ich odmian, odgraniczyć proste procesy od złożonych, potrafi raczej subtelna analiza psychologiczna form ich przebiegu (Th. Lipps) lub spożytkowanie na gruncie psychologii szczególnych badań fizjologicznych ich wyrazu (Wundt).

Dr. Radecki określa na wstępie ogólne założenia biologiczne jako podstawę dla kryterium, mającego „zdysocjować” zjawiska afektywne z całości życia psychicznego. Nie są one wolne od zarzutów i budzą wątpliwości, czy sprostają zadaniu. Koncepcja energii, której wyładowanie albo też brak „nie działają bezpośrednio na system nerwowy, lecz na poszczególne funkcje organiczne lub ich całość”, pozostaje niejasną mimo zapewnienia autora, że stosuje pojęcie energii w znaczeniu, przyjętem przez fizykę. Znalezione na gruncie biologii kryterium dla uczuć prymitywnych uogólnia autor dla wszelkich złożonych procesów podmiotowych. Wszystkie wyczerpują swą treść afektywną w przyjemności lub przykrości, stanowią odpowiednik sprawności lub niedomagania funkcji organicznych. Wzruszenia pragnie autor wydzielić zupełnie. Stosuje wprawdzie do nich wspomniane ogólne kryterium i zalicza je do przejawów uczuciowych (str. 95), podkreśla jednak różnice między nimi a uczuciami zarówno po stronie biologicznej jak psychologicznej. Pierwsza różnica polega na nieskoordynowanym działaniu energii wewnętrznej podczas wzruszenia w przeciwieństwie do koordynującego działania uczuć; druga na destrukcyjnym wpływie wzruszenia na treść świadomości. W tej charakterystyce ujął autor cechy maksymalnego napięcia afektów. Siła wystąpienia redukuje specyfi-

b

czną odrębność, sprowadzając wszystkie silne afekty do jednego typu wzruszenia. Moment wzruszenia, t. j. obraz uderzenia psychiki przez pewną treść uczuciową, jest słusznie podkreślony. Nie da się on jednak oderwać od podłoża, na którym każdorazowo występuje. Niepodobna wyodrębnić go jako specjalną kategorię procesów psychicznych, bo tkwi bezpośrednio w uczuciu prostem czy afekcie, którego działanie odzwierciedla. Wszak sam autor przyznaje, że „uczucia posiadają zwykle pewną domieszkę wzruszeniową” (88). Stąd też nieuzasadnionem wydaje mi się mniemanie autora, że przedewszystkiem w dziedzinie wzruszeń jako odrębnej formie stanów afektywnych tkwią pierwiastki patologicznego wpływu na duszę. Wzruszeniowość jest wspólna w mniejszym lub większym stopniu wszelkim procesom uczuciowym naszej psyche. Dla oznaczenia ich słusznie można używać terminu: zjawiska wzruszeniowe.

Dr. Marcin Zieliński (Wiedeń).

Gerstman Zygmunt: Świat nadzmysłowy i teoria ewolucji w początkach filozofii Krasińskiego. Stanisławów A. Staudacher i Sp. 1911. Str. 45.

Autor bardzo skrzętnie zestawia z młodocianych listów i pism Z. Krasińskiego to wszystko, co może się złożyć na obraz zapatrywań poety na świat zamysłowy i jego wierzeń w stosunek ludzi żyjących do ludzi zmarłych. Sprawa to nie jest tak łatwa, jakby się pozornie zdawało, gdyż te najwcześniejsze pomysły Krasińskiego, dotyczące życia za grobem, „nie dają żadnego całokształtu i są raczej wytworami poetyckiej fantazyi” (17). Niektóre źródła pomysłów swych wskazał sam Krasiński, a mianowicie broszurkę Boissier'a „Les retrouvons-nous dans un monde meilleur?” i dzieło historyczno-porównawcze J. M. De Gérando. Ale obu tych autorów nie mógł p. G. poznać, gdyż w bibliotekach naszych nie znalazł tych książek. Nie chodziło tu zresztą o wykazywanie jakichś zależności słownych, ale o nakreślenie filiacji pojęć. Pod tym

a

względem ani Boissier ani de Gérando nie wiele mogli się przyczynić do rozjaśnienia trudności. Tkwią one w samej indywidualności duchowej poety. Bardzo bystro ujął to p. G., kiedy mówi o rozdwojeniu psychy Krasińskiego: „czasami niepodobna zdać sobie sprawy z tego, czem był Kr. rzeczywiście a czem objawił się na zewnątrz. Patrzymy w jego duszę, a zobaczymy zjawisko dziwne: na dnie poeta, na powierzchni filozof, na dnie istota możliwie najbardziej sobą żyjąca i w sobie zatopiona — na powierzchni człowiek, społeczeństwo, ojczyzna. Zapierający się sam siebie przed sobą i światem, grający przed nim i sobą wieczny dramat — i czyniący to wszystko z konieczności psychicznej“ (26—27).

P. Gerstman zwrócił uwagę na zdanie następujące Krasińskiego: „życie jest środkiem do uszlachetnienia człowieka za pomocą cierpienia“ i w związku z tą myślą zastanawia się dokładniej nad bardzo ważnym fragmentem francuskim Krasińskiego p. t. *Écrit la nuit*. Analiza tego fragmentu prowadzi autora do stwierdzenia: 1. Krasiński wierzy w istnienie świata duchów, resp. Ducha absolutnego; 2. dusza ludzka jest wieczną, i to istniejącą przed wstąpieniem w ciało; 3. życie ziemskie jest dla duszy „fazą przejściową“, szczeblem w rozwoju dalszym, pozaziemskim. Za źródło ewolucyjnych pomysłów Krasińskiego uważa autor artykuł Bonstetena o filozofii indyjskiej, napisany z powodu dzieła Colebrooka „Essai sur la philosophie des Indous“ (r. 1829).

Za czynnik dynamiczny w rozwoju postępowym uważał Krasiński cierpienie. „Pojęcie cierpienia w ogóle zaczyna się przeradzać w pojęcie ofiary, a w dalszym ciągu ofiary chrześcijańskiej“ (str. 41). Autor uzasadnia to cytataми z korespondencji francuskiej Krasińskiego. W tych przekonaniach poety o znaczeniu ofiary chrześcijańskiej bądź jako ekspiacji, bądź też jako próby (épreuve) widzi autor klucz do rozwiązania zagadnień *Nieboskiej* i *Irydyona*, a nawet

„Ruch Filozoficzny“ 1913. Nr. 10.

b

punkt wyjścia dla zrozumienia całej twórczości Krasińskiego.

Byłoby rzeczą bardzo pożądaną, aby autor dokładniej rozwinął swe poglądy i przeprowadził dowód prawdy szczegółowo na głównych przynajmniej objawach twórczości Krasińskiego. Zapowiedź dalszych badań autora widzimy w artykule p. t. „Ballanche jako źródło niektórych pomysłów filozoficzno-społecznych Krasińskiego“, wydrukowanym w Pamiętniku literackim r. 1912 (str. 79—104). Autor dał już dowody, że Krasińskiego psycholog rozumie bardzo dobrze i że ją spokojnie, naukowo ocenia. W dalszych pracach życzyć można tylko większej staranności w doborze wyrazów, mających oddać myśli autora.

I tak np. na str. 14. mowa jest o zasadach wpojonych przez „katolicyzm“; tymczasem nie są to zasady wyłącznie katolickie, bo również dobrze możnaby je nazwać „prawosławnymi“ lub „kalwińskimi“. Str. 17: „stanowisko właściwe Mickiewiczowi i przewadze poetów“. (Przewaga oznacza co innego, niż autor chciał tu powiedzieć; chodziło mu o przeważną liczbę). Str. 26: „Kr. czuł głód ognia, żrącego trzewia duszy“! Str. 28: „dźwięki nabrane(!) bolem“. Str. 43: „Pojedynczy człowiek“ (wszak nie mówimy o podwójnym lub potrójnym człowieku). Nie mówmy i nie piszmy nigdy: „jak długo... tak długo“ (str. 6) skoro mamy polskie zwroty: póty... póki. Za błąd z nieuwagi wynikły uważam przypisek drugi na str. 21: „U Mickiewicza Czarny strzelec i Dziewica dążą ku sobie“ itd. Mowa chyba o Gustawie.

Józef Kallenbach (Lwów).

Jaurès J. i Lafargue P.: Idealistyczne i materialistyczne pojmowanie dziejów. Dwa wykłady. Kraków. Nakł. wydawnictwa „Życie“. Wyd. wznowione. [Bez daty i bez nazwiska tłumacza]. Str. 50. Jaurès — zbliżony poglądami do rewizjonizmu Bernsteina — zwalcza pogląd, jakoby jedynym czynnikiem rozwoju społecznego były stosunki materialne, stosunki

a

produkcji. Czynnikiem równorzędnym i nie rozerwalnie współdziałającym jest człowiek sam, jego natura z wytworzonymi jeszcze przed wszelkim ekonomicznym rozwojem ideami prawa, równości i sprawiedliwości.

Z poglądami tymi polemizuje w drugim wykładzie Lafargue (zięć Marxa), wykazując, że idee sprawiedliwości i prawa rozwinęły się dopiero wraz z instytucją własności i że treść ich ulega zmianom zależnie od każdorazowego stanu produkcji. Inna była w okresie niewolnictwa, inna w okresie poddaństwa chłopów, inna w obecnym okresie pracy najemnej a jeszcze inna będzie w ustroju socjalistycznym.

Tłumaczenie miejscami niedbałe pod względem tak języka jak i jasności.

Dr. Maryan Borowski (Lwów).

Verweyen Johannes Maria Dr. Philosophie des Möglichen. Grundzüge einer Erkenntniskritik. Lipsk, S. Hirzel, 1913. M. 6.

Autor sądzi, że postęp nauki polega na tem, iż pracownicy jej wobec pewnych danych tworzą koncepcje wielu ewentualności dla danej kwestyi, formalnie czyli logicznie możliwe, to znaczy pomyślane lub pomyślane się dające bez sprzeczności, iż dalej eliminuje się z pośród tych wszystkich, które nie są w zgodzie z dotychczasowym doświadczeniem, pozostawiając jedynie koncepcje zgodne z niem, czyli realnie lub rzeczowo możliwe, iż wreszcie w miarę wzrostu poznania empirycznego koło tych pozostałych się zacieśnia, dążąc do ustalenia jednej tylko koncepcyi, zgodnej z całą rzeczywistością, czyli konkretnie możliwej. Jest ona zarazem jedyną konkretnie możliwą, ponieważ zasada wystarczającej podstawy oraz zasada przyczynowości powszechnej nie dozwalają, aby przy danych wszystkich warunkach rzecz uwarunkowana mogła być taką lub nie taką. Znane więc rozróżnienie pojęciowe, znany potoczny determinizm, a stąd negacya wolności woli. Wyjaśniając ten problemat V. wprowadza pojęcie

b

możliwości abstrakcyjnej. To, aby P miało cechę c , jest, w jego terminologii, możliwe abstrakcyjnie, jeżeli termin P oznacza coś, co jest zmienne, czyli co, samo nie będąc całkowicie określone, za dodaniem różnych warunków przybiera różne postacie P_1, P_2, P_3 , takie, iż dla jednej z nich przynajmniej P_n jest c . N. p. róża może być abstrakcyjnie czerwona, różowa, żółta, biała, gdyż to, co nazywamy różą, jeżeli zostanie nadto określone przez dodatkowe warunki miejsca i czasu, jest różą czerwoną (resp. białą, różową etc.). Podobnie więc dana jednostka ludzka (nie określona jeszcze co do czasu) może wykonać wiele czynności, których zachodzenie razem byłoby sprzecznością, ale które są abstrakcyjnie możliwe, bo każdą z nich wykona bez sprzeczności owa jednostka określona raz przez jedną, innym razem przez inną cechę czasową. Duszą tego poglądu jest tutaj cytowane porównanie Schopenhauera o wodzie, która może płynąć, stać spokojnie, zamarznąć, ulotnić się, ale której każda określona kropla w danej chwili i miejscu może znajdować się tylko w jednym z takich stanów. Stopień możliwości danej ewentualności czyli prawdopodobieństwo („objektywno-logiczne“) mierzy się za pomocą ułamka, którego licznikiem jest 1 (!), a mianownikiem liczba wykluczających się możliwości, jakie należy sformułować („zu formulierenden“) w sądzie dysjunktywnym. Nic nowego, z wyjątkiem chyba tej dziwnej jedynki. — Skądinąd obiektywnie możliwe, jak sądzi w wywodzie ostatecznym V., jest tylko to, co możliwe konkretnie, możliwość zaś abstrakcyjna i realna, to możliwości subiektywne tylko. Czy i możliwość formalna, logiczna, też jest taką, wobec psychologicznego jej zdefiniowania? Czy obiektywnie-logiczne prawdopodobieństwo, jako stopień możliwości abstrakcyjnej, nie jest też takim, zwłaszcza wobec tego, że jest mowa u V. o oczekiwaniu logicznem? Jakie jest kryterium tego, że coś jest pomyślane bez sprzeczności lub że się da pomyśleć bez sprzeczności, a w tym drugim przypadku jak uniknąć zarzutu petitio principii w de-

a

finicyi możliwości? Co jest właściwie prawdopodobne, czy przypadek indywidualny: P_n jest c , czy też owo ogólne: P jest c ? Zapytajmy nadto (pomijając wiele innych pytań), czy owo P zmienne, to jakiś przedmiot ogólny, czy zmienny jest tylko co do znaczenia swojego terminu P ?

Książka nietwórcza, nie posuwa sprawy ani o krok w głąb, naprzód czy w bok. Najciekawsze są cytaty z innych autorów, bardzo obfite, odznaczające się zupełnem pomijaniem współczesnych logików francuskich i angielskich. To, co tu wyłożono na 200 przeszło stronicach, dałoby się dobrze ująć na 20-tu. A jeszcze mniej wykład zabrałby miejsca, gdyby książka nie potraçała po wierzchu o mnóstwo zagadnień; całość wygląda bowiem jak wypracowanie na temat: „Pojęcie możliwości pod wszelkimi względami“, gdzie mieszczą się i kwestye jak różnica między fikcją a hipotezą, między tem, co można sobie wyobrazić, a tem, co można sobie pomyśleć tylko, jak sprawa kryteriów wartości świadectw historycznych, jak krytyka wiary w cuda i analiza znaczenia możliwości „w życiu“.

Zaletą książki jest to, że jest w granicach niejasności podstawowych pojęć pisana poprawnie i czyta się gładko, bez zmęczenia. Ciekawa być może dla tych, co chcą zacerpnąć znanych argumentów przeciwko apologetyce teologów, dla tych, co życzą sobie jeszcze raz uprzytomnić przeciętnie wyznawany w kołach filozoficznie wykształconych pogląd na możliwość, dla tych wreszcie, którzy pragnęliby odświeżyć sobie w pamięci, co kto kiedy powiedział sub voce „możliwość“. W dodatku indeks imion i powierzchniowy indeks rzeczowy.

Tadeusz Kotarbiński (Warszawa).

Del Vecchio Giorgio. Sulla positività come carattere del diritto. (Opuscoli di Filosofia e di pedagogia. N. 8.). Modena A. F. Formiggini. Str. 24.

Profesor filozofii prawa w uniwersytecie bolońskim Jerzy del Vecchio występuje w tym swoim odczycie inauguracyjnym

b

przeciwko tym filozofom, którzy uważają pozytywność prawa za jego zasadniczą i jedyną cechę, którzy nie uznają różnicy i antytezy między prawem przyrodzonym a prawem pozytywnem, którzy $\phi\upsilon\sigma\epsilon\iota$ $\delta\iota\kappa\alpha\iota\omicron\nu$ odrzucają albo je identyfikują z $\delta\iota\kappa\alpha\iota\omicron\nu$ $\nu\omicron\mu\omicron$.

X. T. Olejniczak (Lwów).

PRZEGLĄD CZASOPISM.

I.

The Philosophical Review. XXII. 5.

J. W. Scott: Idealizm tautologią albo paradyksem (Idealism as tautology or paradox). Str. 467—483. Autor rozróżnia kilka form idealizmu. Jedna z nich — wywodząca się od Berkeley'a — nie rozróżnia dostatecznie „treści“ i „przedmiotu“. Pochodzi to z błędnego zrozumienia pewnej tautologii, co autor przedstawia w tekście za Mc-Gregorem przez zmianę interpunkcyi w dowcipnie sformułowanej zasadzie idealizmu. Inna forma idealizmu opiera się na nieuzasadnionem wnioskowaniu: Stąd, że nie spostrzegamy przedmiotów, jak tylko oświetlone świadomością, wnosi, że przedmioty „nie są niezależne“ od tego oświetlenia. Przeciw idealizmowi można wytoczyć odróżnienie treści i przedmiotu aktu („procesu“) psychicznego, czynny charakter (aktywność) umysłu oraz niezależność (od spraw psychicznych) nauk ścisłych.

Dr. Oscar Ewald: Filozofia niemiecka w r. 1912. (German Philosophy in 1912). Str. 484—501. W tem streszczeniu prac filozoficznych Niemców w ubiegłym roku najwięcej miejsca poświęcono szkole marburskiej, która z okazji 70. urodzin Cohena ogłosiła swój oficjalny program (Natorp: „Kant und die Marburger Schule“. Por. Ruch filozoficzny, III. 57, b i 89, b).

Prof. Theodore de Laguna: Istota własności pierwotnych (The Nature of Primary Qualities). Str. 502—511. Autor wychodzi z rozumowań „geometrii eksperymentalnej“, której zadanie i treść definiuje: „Geometria zajmuje się warunkami, pod jakimi ciała stałe, dotykające jednego z dwu danych ciał stałych, dotyka także drugiego“. Stąd określa „klasę ciał równo-odległych“, punkt („zero odległości“). Wykazuje jednak, że miara długości („cal“) i podobnie miara czasu nie da się określić, a zależy od pewnej, niezupełnie ścisłej umowy. W tej nie-możliwości określenia miar nawet na drodze eksperymentalnej widzi cechę właściwą takim własnościom jak rozmiar, trwanie, masa, czas, siła, praca i i.

Prof. Chas. E. Cory: Umysł a materya u Bergsona (Bergson's Intellect and Matter). Str. 512—519. Autor stwierdza zasadniczo, że wywody Bergsona stale poczynają się od ustawienia pewnej antytezy, a następnie, kiedy wystę-

*

a

pują trudności, Bergson zamiast dać istotną syntezę, po prostu zaciera różnicę lub w miejsce stwierdzonej różnicy istotnej wprowadza różnicę stopnia. Poddaje następnie krytyce „Ewolucję twórczą“ i na podstawie cytatów z tego dzieła oraz z „Matery i pamięci“ wysnuwa wniosek, że zadaniem filozofii obecnie jest jeszcze zawsze rozbiór (division and analysis), a dzieła „integrującego“ dopiero oczekiwać nam wypada; błędem zaś Bergsona jest jego walka z analitycznymi i utrwalającymi dążnościami rozumu, ponieważ, jak to się okazuje z własnych dzieł Bergsona, filozofia opiera się na tych własnościach umysłu. Przykładowo wykazuje to autor na wywodach Bergsona o matery i umyśle.

John Frederick Dashiell: „Wartości“ a istota wiedzy („Values“ and the nature of Science). Str. 520—538. W doświadczeniu ujmujemy „wartości“ przedmiotów jako przedmioty same. „Nic błędniejszego — powiada autor — jak twierdzenie, jakobyśmy spotykali atrybuty dobroci czy złości, piękności czy brzydoty jako dodatki do rzeczy; one wprost są rzeczami....“ Przedmiot przedstawia się jako szczególna postać („particular form“) pewnej „wartości“. Stanowisko autora w sprawie własności „pierwotnych“, „wtórnych“ i „trzeciorzędnych“ jest wprost przeciwnie zwyczajowemu pojmowaniu tej sprawy. Ubocznie wspomina autor w artykule o czworakiem rozróżnieniu pojęcia „podmiotowości“. Myśl naukowa wykrywa, określa i rozbiera wartości; subiektywnie dokonujemy „funkcyjnalnej“ klasyfikacji wartości.

Izydor G. Oberhard (Lwów).

II.

The Monist. Vol. XXIII. Nr. 3.

Richard Garbe: Elementy chrześcijańskie w Mahabharacie, wyjąwszy Bhagavadgītę (Christian elements in the Mahābhārata, excepting Bhagavadgītā). Str. 321—352. Epizod białej wyspy (Shvetadvīpa) w XII. księdze okazuje drugorzędnej wagi szczegóły zaczerpnięte być może z zerknięcia z nestorjańskimi kolonistami nad jeziorem Balkasz w VI. w. po Chrystusie. Autor broni oryginalności legend o Krisznie i wskazuje logikę wewnętrzną ich ewolucji.

Philip E. B. Jourdain: Robert Hooke jako poprzednik Newtona (R. H. as a precursor of N.). Str. 353—384. Hooke już w 1666 zarysowywał w Royal Society pomysły hipotezy ciężenia i w korespondencji podsuwał je Newtonowi; ten jednak później tego pierwszeństwa H. uznać nie chciał. Rzeczywiście dopiero N. dokonał niezbędnych obliczeń, H. mu w matematycznej bystrości nie dorównywał, przewyższając go zato pomysłowością i wyobraźnią odkrywczą.

† **Henri Poincaré:** Nowa mechanika (The new mechanics). Str. 385—395. Lorentz i Abraham burzą mechanikę Newtona; zasadnicze pierwiastki wytwarzającej się nowej mechaniki, to zwiększone znaczenie eteru, rozkład pojęcia ma-

b

teryi, a więc i masy i zawikłanie pojęcia ruchu we względności czasu i przestrzeni.

Wilhelm Obers Focke: Historia krzyżowania roślin (History of plant hybrids). Str. 396—416. Rys rozwoju badań nad krzyżowaniem roślin.

Paul Carus: Zasada względności jako faza w rozwoju nauki (The principle of relativity as a phase in the development of science). Str. 417—421. Powołując się na swoje dawniejsze artykuły o zasadzie względności (XXII, 188—229 i 540—579; por. Ruch filoz. II, 129, b i III, 113, b), wzywa autor skrajnych relatywistów (Einstein, Lorentz, Minkowski) do pogłębienia ich teorii mierzenia, co im przywróci mocny grunt pod stopami, wspólny z dawniejszymi fizykami.

J. W. Powell: Księgi pierwotnych dziejów (The books of primeval history). Str. 422—434. Poezycje filozoficzne; obejmują: księgę kamieni, księgę ruin i księgę mogił.

Dział krytyk i dyskusji: Str. 435—478.

Paul Carus, porównując monizm Haeckla ze swoim, wytyka H. niedostateczne uwzględnianie czynnika formalnego w pojęciu świata: stosunków i praw (The Monism of „the Monist“ compared with prof. Haeckel's Monism. Str. 435—439). — **Schopenhauer** o Newtonie i Hooke'u: Kilka ustępów z „Welt als W. u. V.“ i z „Parerga u. Paralip.“, dotyczących zasady ciężenia i psychologicznie uzasadniających nieprawdopodobieństwo oryginalności odkrycia Newtona (str. 439—445). — **Hereward Carrington** przedstawia różne teorie istoty ciężenia aż do najnowszych i podnosi niezwalczoną tajemniczość tego zjawiska (Earlier theories of gravity. Str. 445—458). — **Aristides Pratelle** entuzjastycznie charakteryzuje panią Clémence Royer jako „francuskiego Newtona“ i ubolewa nad niepoznanie się na nieporównanie genialnej zdaniem jego badaczce (Str. 458—462. Zob. zeszyt pierwszy „The Monist“ z r. b.). — **Paul Carus** dysputuje z Ch. Alva Lane o istocie monistycznego systemu s. p. Dra Edmunda Montgomery († 1911), który charakteryzował substancyjalny podkład wszechświata — zarówno fizyczny i psychiczny — jako zmysłowy i wolitywny, a jednak poza-umysłowy (extra-mental); dołączone szczegóły biograficzne (462—572). — Przegląd czasopism: 472—478. — Przegląd książek: 479—480.

Tadeusz Strumillo (Kraków).

III.

The Journal of Philosophy, Psychology and Scientific Methods. X. 18.—20.

G. D. Walcott: Teoria poznania z punktu widzenia psychologii fizyologicznej (Epistemology from the Angle of Physiological Psychology). Str. 477—484. Autor przyjmuje, że na poznanie składają się dwie w równym stopniu realne serye elementów: subiektywna (symbole) i obiektywna (przedmioty), a zadaniem podmiotu jest eliminować z pierwszej seryi wszystkie elementy, które nie miałyby odpowiedników w drugiej.

a

T. R. Powell: Badanie sądów etycznych metodą kazuistyczną (The Study of Moral Judgements by the Case Method). Str. 484—494. Autor, polemizując z Coxem (zob. Ruch fil. III, str. 202, b), rozpatruje znaczenie metody kazuistycznej, stosowanej w nauce prawa, dla nauczania etyki. Jakkolwiek przyznaje, że metoda ta może oddać nauczaniu etyki wielkie usługi, wątpi jednak, czy będzie można przy jej pomocy osiągnąć ogólne, prostsze i bardziej określone prawidła postępowania, które mogłyby mieć praktyczne zastosowanie.

H. T. Castello: Neorealistyczna teoria analizy (A Neo-Realistic Theory of Analysis). Str. 494—498. Autor polemizuje z Spauldingiem, autorem dzieła p. t. „The New Realism” a zwłaszcza z jego pojęciem analizy.

H. L. Hollingworth: Nowy eksperyment w zakresie psychologii spostrzegania (A New Experiment in the Psychology of Perception). Str. 505—510. Eksperyment stwierdza „prawo punktu spoczynku” (the Law of Resting Point), które brzmi: „Aby jakiś rysunek nasuwał wyobrażenie ruchu, przedmiot poruszający się musi być przedstawiony w chwili faktycznego spoczynku; aby zaś nasuwał wyobrażenie spoczynku, przedmiot spoczywający musi być przedstawiony w chwili faktycznego ruchu”.

M. R. Cohen: Rzekoma sprzeczność w różności cech drugorzędnych. Replika (The Supposed Contradiction in the Diversity of Secondary Qualities. — A Reply). Str. 510—512. Polemizując z profesorem Lovejoy (zob. Ruch fil. III, str. 168, b) autor dowodzi po pierwsze, że rozróżnienie zasadniczych i drugorzędnych własności ciała jest dla fizyki naukowej zbędne, po drugie, że niema żadnej sprzeczności w twierdzeniu, iż przedmiot jakiś posiada „rzeczywiście” równocześnie te wszystkie niezgodne ze sobą własności, w jakimi przedstawia się w danej chwili różnym spostrzegającym go osobnikom.

W. T. Bush: Empirycyzm James'a (The Empiricism of James). Str. 533—542. Krytyczne sprawozdanie ze zbioru rozpraw James'a, wydanego pośmiertnie p. t. „Szkice z dziedziny radykalnego empirycyzmu”. („Essays in Radical Empiricism”. New York 1912).

A. W. Moore: „Gołębnikowa” teoria prawdy i fałszu (The Aviary Theory of Truth and Error). Str. 542—546. Teorię Montague'a („The New Realism”), że prawda i fałsz są cechami przedmiotów, nie zaś czynności sążenia, i że polegają na rzeczywistości i nierzeczywistości przedmiotów, o których sądzimy lub sądzić możemy, zestawia autor z teorią Sokratesa, który porównuje (w Teaitecie) umysł z gołębnikiem a chwytanie różnych ptaków z poznaniem i myśleniem się. Sądzi wbrew Montague'owi, że jak nie może istnieć czynność jako taka bez przedmiotu, tak nie może istnieć przedmiot jako taki bez czynności.

W. Fite: Jeszcze raz teoria independencji (The Theory of Independence — Once More).

b

Str. 546—551. Nawiązując do Husika krytyki teorii independencji, wyłuszczonej przez Perry'ego (zob. Ruch fil. III, 202, b.), autor zwraca uwagę na zupełnie przez Perry'ego pominięty przypadek independencji, mianowicie na independencję osobistą.

Stefania Ciesielska (Lwów).

IV.

The American Journal of Psychology. XXIV. 4.

K. M. Dallenbach: Mierzenie uwagi (The measurement of attention). Str. 465—507. Na podstawie eksperymentów nad oznaczaniem zmian w wysokości i sile dźwięków autor przeprowadza dowód, że stopień uwagi można mierzyć wyrazistością (clearness) wrażeń, którą za Titchenerem uważa za intensywną cechę wrażeń. Dowodem tego jest, że introspektywnie rozróżnianym stopniom wyrazistości odpowiadają stopnie dokładności wykonanego zadania, procentu trafnych reakcji, precyzji i czasu reakcji.

G. H. Taylor: Kliniczne uwagi o wzruszeniach i ich związku z umysłowością (Clinical notes on the emotions and their relation to the mind). Str. 520—524. Szereg luźnych uwag o roli czynników uczuciowych, które autor wyprowadza z walki o byt i życia płciowego, w postępowaniu człowieka.

D. O. Lyon: Prędkość a dokładna metoda obliczania zgłosek bez znaczenia i słów (A rapid and accurate method of scoring nonsense syllables and words). Str. 525—531. Proponowane przez autora ulepszenie metody obliczania zgłosek bez znaczenia lub słów reprodukowanych w eksperymentach nad pamięcią, pozwalające objąć obliczeniem, prócz trafnie reprodukowanych także niezupełnie trafnie reprodukowane elementa, polega na przyznawaniu tym ostatnim pewnej ilości jednostek, zależnie od trafnego następstwa i ilości trafnie odtworzonych liter.

H. L. Hollingworth: Charakterystyczne różnice między przypomnieniem a rozpoznaniem (Characteristic differences between recall and recognition). Str. 532—544. Przypomnienie i rozpoznanie zdają się polegać na tym samym mechanizmie nerwowym, tylko działającym w odwrotnych kierunkach. Stosunek obu tych czynności zależy od szeregu różnych warunków (materjału, czasu i t. d.); na ogół jednak zachodzą pewne charakterystyczne stosunki: tak n. p. wpływ zamiaru jest większy na przypomnienie niż rozpoznanie, wpływ nowego powtórzenia większy na rozpoznanie niż przypomnienie.

E. J. G. Bradford: Uwagi o stosunku i estetycznej wartości typów perceptywnych w ocenianiu barw (A note on the relation and aesthetic value of the perceptive types in color appreciation). Str. 545—554. Doświadczenia, które tworzą podstawę wywodów autora, polegały na tem, że badane osoby miały szeregować pewną ilość barw według tego, które się więcej podobają. Na podstawie uzasadnienia takich ocen rozróżnia autor 5 typów, które następnie ana-

a

lizuje, oznaczając estetyczną wartość ocen każdego typu.

M. Meyer: Porównawcza ocena różnych poglądów na funkcje nerwowe, oparta na analogiach mechanicznych (The comparative value of various conceptions of nervous function based on mechanical analogies). Str. 555—563. Autor zestawia pomysł maszyny, naśladowującej mechanizm nerwowy, skonstruowanej przez inżyniera *S. B. Russell'a*, ze swoimi pomysłami mechanicznego tłumaczenia funkcji systemu nerwowego, ogłoszonymi w dziele „Fundamental Laws of Human Behavior“.

Zeszyt zawiera nadto bibliografię rytmu, zestawioną przez *Ch. A. Ruckmich'a* (str. 508—519), uzupełnienie bibliografii dzieł Wundta, i następujące mniejsze rozprawy: *L. T. Burr* i *L. R. Geissler:* Introspektywna analiza stanów świadomości, towarzyszących reakcji asocjacyjnej; *J. E. Coover:* Eksperymentalne badanie poczucia, „że się ktoś we mnie wpatruje“; *F. Angell:* Projekcja negatywnych obrazów następczych przy zamkniętych powiekach; *M. Browning, D. E. Brown* i *M. F. Washburn:* Wpływ odstępu czasowego między powtórzeniami na szybkość uczenia się seryjnych ruchów; *H. Clark, N. Quackenbush* i *M. F. Washburn:* Przepuszczalny współczynnik wrażliwości afektywnej.

Bronisław Bandrowski (Lwów).

V.

Zeitschrift für Philosophie und philosophische Kritik. 150.

Johannes Volkelt: Myśl o samoistnej wartości pierwiastka estetycznego (Gedanken über den Selbstwert des Ästhetischen). Str. 5—36. Czy pierwiastek estetyczny ma wartość samoistną, czy relatywną, to badać można drogą introspekcji, analizując jej dane; na tej drodze odnajduje autor intuicyjną pewność harmonijnego sensu życia ludzkiego (to jest „estetyczna podstawowa intuicja“); jeśli estetyk nie chce poprzestać na tej intuicyjnej pewności, musi rozważaniami metafizycznymi doprowadzić do uznania samoistnej wartości pierwiastka estetycznego. Autor stara się też udowodnić, że pojęcie samoistnej wartości ma sens tylko jako pojęcie metafizyczne, a więc pojęcie samoistnej estetycznej wartości łączy estetykę z metafizyką. Autor kończy liniami orientacyjnymi, wedle których powinno się postępować przy tworzeniu metafizyki estetyki.

Richard Falckenberg: Hermann Lotze, jego stosunek do Kanta i Hegla i do problemów współczesnych (H. Lotze, sein Verhältnis zu Kant und Hegel und zu den Problemen der Gegenwart). Str. 37—56. Obficie gromadząc cytaty z dzieł Lotzego grupuje autor jego zapatrywania i krytyczne uwagi 1) względem Hegla, któremu zarzuca a) przypisywanie realnego znaczenia technicznym formom myślenia, b) formalizm (ubóstwianie form miasto jedynie wartościowej treści), c) intelektualizm; 2) stosunek

b

do Kanta wydaje się autorowi bliższy, niż się przypuszcza. Lotze na równi z Kantem uznaje prymat praktycznego rozumu, przejmując odeń subiektywność przestrzeni i aprioryzm, choć nadaje mu oryginalne znaczenie; 3) gdy zwrócimy się do zagadnień współczesnych, wśród których punkt centralny zajmują logiczne problemy prawdy i przedmiotowości, nasuwa się nam stosunek Lotzego do neokantystów, do teorii przedmiotu Meinonga, do antypsychologizmu Husserla, do Windelbanda i jego uczniów, którzy zużytkowali wprowadzone przez Lotzego pojęcie wartości.

H. Siebeck: Muzyka i nastroj (Musik und Gemütsstimmung). Str. 57—73. Autor uzupełnia swoje badania zawarte w „Grundfragen zur Psychologie und Ästhetik der Tonkunst“ (Tübingen 1909); przedstawiają się one dokładniej, gdy się uda bliżej wyjaśnić psychologiczną różnorodność uczucia wyrażonego i t. zw. nastroju, i ustalić stosunek muzyki do tej właśnie różnorodności w treści życia uczuciowego. Autor daje więc psychologiczną analizę nastroju, biorąc to pojęcie bardzo szeroko jako emocjonalny korrelat świadomości i bada cechy wspólne i odróżniające go od uczuć, dochodząc do wniosku, że muzyka ma do czynienia z nastrojem, a dopiero poprzez nastroj z uczuciem.

Hermann Schwarz: Rodzaje religijnych przeżyć (Die Arten des religiösen Erlebens). Str. 73—80. Religijny rozwój człowieka od stanowiska „naturalnego ja“, poprzez człowieka związanego prawem bożem (der gesetzliche Mensch), poprzez chrześcianina, ku najdoskonalszemu religijnemu stanowisku immanencji Boga, postulowanemu przez Eckeharta.

A. Goedeckemeyer: O metafizyce (Ueber Metaphysik). Str. 81—91. Poddawszy krytyce dotychczasowe metody metafizyki jako nauki o rzeczach transcendentnych, autor uzasadnia możliwość i zadania metafizyki jakoj systemu pojęć, które są środkami pomocniczymi do ustalenia i uporządkowania świata wrażeń.

Wilhelm Metzger: Hegel i współczesność (Hegel und die Gegenwart). Str. 91—108. By wyłumaczyć zjawisko nawrotu do Hegla, autor zestawia logiczny idealizm Hegla, który określa jako witalistyczny, ewolucjonistyczny i historyczny, mający prototypy w filozofii greckiej, z neokantyzmem szkoły marburgskiej, i z powołującą się na Kanta filozofią wartości Windelbanda i Rickerta.

Hermann Hegenwald: Poznawanie i życie (Erkennen und Leben). Str. 109—126. Z okazji najnowszej książki Euckena „Erkennen und Leben“ (Lipsk 1912) stara się autor ująć naukowo odrębność filozofii Euckena, której odmawia miana nauki, gdyż, odrzucając przeciwieństwo podmiotu i przedmiotu, wychodzi od czegoś, co sobą to przeciwieństwo obejmuje, od wspólnego procesu życiowego. Założeniem subiektywnej, psychologicznej dążności poznawczej (tak pojęcie nauki jak i pojęcie poznania ma

a

u Euckena charakter psychologizacyjny) jest stwierdzenie wszystko obejmującego, samostannego życia duchowego, a ta koncepcja nie jest rezultatem samej nauki, lecz genezą jej jest życie i artystyczno-estetyczne zapatrywanie się na sens świata i życia.

Otto von der Pfordten: Pojęcie rzeczy i psychologia zmysłów (Der Dingbegriff und die Sinnespsychologie). Str. 126—138. Krytyczne uwagi merytoryczne i metodyczne spowodowane kilku rozdziałami książki eksperymentalnego psychologa Eryka Jaenscha p. t. Über die Wahrnehmung des Raumes (Lipsk 1911), w której tenże dotyka między innymi psychologicznych podstaw naszego obrazu świata, zastosowując otrzymane wyniki do zagadnień epistemologicznych, dotyczących pojęcia rzeczy i poczucia rzeczywistości.

Zeitschrift für Philosophie und philosophische Kritik. 151.

G. Vorbrodt: Filozofia W. James'a (W. James' Philosophie). Str. 1—27. Wywody autora są referatem z książki Flounoy'a „La philosophie de William James“ (Saint Blaise 1911). Zob. Ruch filoz. II. 127 b.

Artur Buchenau: Przyczynek do nowego uzasadnienia krytycznego realizmu (Zur Neubegründung des kritischen Realismus). Str. 27—40. Jest to recenzja książki Maxa Frischeisen-Köhlera p. t. Wissenschaft und Wirklichkeit (Lipsk, 1912).

Werner Schunke: Ocena monizmu Ernesta Häckla (Prüfung des von Ernest Häckel vertretenen Monismus). Str. 41—79. Autor, stwierdzający wieloznaczność wyrazu „monizm“ u Häckla i podsuwanie jednego znaczenia pod drugie, referuje i krytykuje jego naukę, uwzględniając jego filozofię a nie rezultaty przyrodnicze.

D. Dunkmann: Pojęcie religii Schleiermache-ra i jego zależność od Kanta (Der Religionsbegriff Schleiermachers in seiner Abhängigkeit von Kant). Str. 79—101. Dotychczasowe próby analizy i dedukcji Schleiermacherowskiego pojęcia religii, decydującego dla jego teologii i filozofii, nie mogą jeszcze zadowolić. Autor bierze sobie za zadanie udowodnić, iż Schleiermacher co do metody idzie zupełnie za Kantem, i że jego pojęcie religii, wcale nie jednolite, zbudowane na podstawie Kantowskiej krytyki rozumu, także pod względem treści jest od Kanta zawiste; dopiero skonstatowanie tej zależności pozwala je w całości zrozumieć.

H. Kleinpeter: Zasadnicze zagadnienia Machowskiej teorii poznania (Die prinzipiellen Fragen der Machschen Erkenntnislehre). Str. 129—162. Scharakteryzowawszy tę teorię poznania, daje autor przegląd literatury zajmującej się krytyką poglądów Macha. Wszystkimi dotychczasowym krytykom Macha zarzuca, iż nie uwzględniają tego, że wychodzą z całkiem innych założeń niż on sam.

b

Hugo Lehmann: Chrystyanizm jako miara etyczna dla ukształtowania religii (Christlichkeit als ethisches Wertmass für Religionsgestaltung). Str. 163—174. Religia zaktualizowana nie składa się z czysto religijnych walorów, lecz jest ustosunkowaniem różnych walorów życiowych do religijnego. Badając więc jakąś dziedzinę religijną, pytać trzeba, jakie u niej są stosunki nie specyficznie religijnej natury. Analizując Chrystyanizm, podkreśla autor jego treść czysto moralną; zawartą w jego religijnych symbolach; wyrazem tej treści jest postać Chrystusa i kontrastująca z nią pewna irreligijność Chrystyanizmu.

Werner Schulze: Krytyka monizmu Ernesta Häckla (Prüfung des von Ernest Häckel vertretenen Monismus). Dokończenie. Str. 175—202. Przedstawienie i krytyka psychologii. Pomijając błędy przejęte z metafizyki Häckla, dołącza się tu jeszcze błędne, z góry powzięte założenie przyrodnika: dusza = siła, z którego wynika lokalizacja duszy. Kończy autor krytyką poszczególnych pojęć psychologicznych a ostatecznie zarzuca monizmowi Häckla średniowieczną metafizyczność.

Drka Zofia z Pastawskich Dreaxlerowa (Lwów).

VI.

Logos. IV. 2.

Georg Simmel: Prawo indywidualne. Badania dotyczące zasady etyki (Das individuelle Gesetz. Ein Versuch über das Prinzip der Ethik). Str. 117—160. Podstawowe prawidło etyczne powinno być tak skonstruowane, by — w przeciwieństwie do Kantowskiego imperatywu kategorycznego — uwzględniało jednolitą ciągłość życia indywidualnego i w niej znalazło swe uzasadnienie, nie tracąc przytem waloru obiektywnej konieczności.

Paul Natorp: Filozofia i psychologia. (Philosophie und Psychologie). Str. 176—202. Analizując możliwości wzajemnego ustosunkowania filozofii i psychologii jako konsekwencje różnych możliwych sposobów pojmowania jednej i drugiej, stwierdza autor, że psychologia, póki się ją uważa za naukę empiryczną, nie pozostaje w żadnym bliższym, niż jakakolwiek inna nauka empiryczna, stosunku do filozofii. Natomiast psychologia w rozumieniu autora (mająca za zadanie rekonstrukcję pełni, całości przeżyć) jest częścią całokształtu filozofii a mianowicie uzupełnieniem i ukoronowaniem niejako jej podstawowej części t. j. konstrukcji transcendentalnej.

Karl Vossler: System gramatyki. (Das System der Grammatik). Str. 203—223. Na przykładzie kilku zasadniczych zjawisk językowych wykazuje autor, że gramatyka, nie chcąc się stać jedynie wątpliwą wartością spekulacyjną lecz chcąc istotnie tłumaczyć zjawiska, musi zachować w badaniu swego materiału ścisłą łączność a często i zależność od innych nauk, szczególnie od historii języka i kultury.

a

Bernardino Varisco: Zarys teorii zjawisk. (Grundlinien einer Theorie der Erscheinungen). Str. 224—239. Z konieczności rzeczywistego istnienia podmiotów, obdarzonych świadomością wynika — zdaniem autora — zjawiskowość reszty świata.

Dr. Edmund Gromski (Lwów).

VII.

Philosophisches Jahrbuch der Görres-Gesellschaft. XXVI. 4.

C. Gutberlet: Najnowsze teorie konsonansu i dysonansu (Neueste Theorien über die Konsonanz und Dissonanz). Str. 421—450. Przedstawienie poszczególnych teorii, jakie w sprawie wyjaśnienia tych faktów w ciągu ostatnich lat piętnastu się pojawiły, kończy autor artykułu twierdzeniem, iż zagadnienie to do dziś nie zostało jeszcze zadowalająco rozwiązane.

M. Demuth: Teoria poznania Fryderyka Nietzschego (Friedrich Nietzsches Erkenntnistheorie). Str. 451—485. Jakkolwiek Nietzsche w rozwoju swych poglądów filozoficznych skłaniał się zrazu ku Schopenhauerowi a potem ku pozytywistom francuskim i angielskim, to jednak stale prze-ważał u niego epistemologiczny sceptycyzm, który znalazł swe ujście w filozoficznym nihilizmie ostatniego samodzielnego okresu jego twórczości.

F. Sladeczek: Nauka Kanta o świadomości (Kants Lehre vom Bewusstsein). Str. 486—494. Jestto przyczynek do zbadania wzajemnego stosunku krytyki poznania i psychologii u Kanta. Rozpatrując naukę Kanta o zmyśle wewnętrznym i o jego pierwotnej, syntetycznej jedności apercepcji, dochodzi autor do wniosku, iż poglądy Kanta na nasze świadome życie psychiczne są zależne od jego transcendentalnej krytyki poznania.

H. Ruster: Przyczynki do filozoficznej twórczości bar. G. Hertlinga (Zum philosophischen Schaffen G. Freiherrn von Hertlings). Str. 494—502. Z powodu 70. rocznicy urodzin Hertlinga zajmuje się autor artykułu twórczością filozoficzną tego męża, dodając bibliografię jego rozpraw z tego zakresu.

Stefan Dańcewicz (Lwów).

VIII.

Zeitschrift für Psychologie. LXV. 6.

Lillian I. Martin. Ilościowe badanie stosunku stanów świadomości o treści przedstawionej do stanów o treści nieprzedstawionej (Quantitative Untersuchungen über das Verhältnis anschaulicher und unanschaulicher Bewusstseinsinhalte). Str. 417—490. Badania autorki mają dowodzić istnienia pamięci wzrokowej dającej możność odtworzenia pewnej treści bez pośrednictwa odpowiadającego jej przedstawienia. Autorka podaje też metodę, pozwalającą porównać dokładność przypomnień tego rodzaju z dokładnością przypomnień polegających na przedstawieniach odtwórczych.

b

Zeitschrift für Psychologie. LXVI. 1. 2.

Anathon Aall: Czy nowe prawo pamięci? Eksperymentalne badanie znaczenia perspektywy reprodukcji (Ein neues Gedächtnisgesetz? Experimentelle Untersuchung über die Bedeutung der Reproduktionsperspektive). Str. 1—50. Chęć trwałego przyswojenia pamięci pewnej treści wpływa dodatnio, zaś chęć przyswojenia jej jedynie na oznaczony, krótki czas wpływa ujemnie na dokładność i trwałość zapamiętania.

Wolfgang Köhler: O niezauważonych wrażeniach i o złudzeniach sądu (Über unbemerkte Empfindungen und Urteilstäuschungen). Str. 51—80. Obydwa podane w tytule pojęcia nie nadają się do tłumaczenia faktów życia psychicznego i są zawadą w eksperymentalnym badaniu.

Walter Baade: O rejestrowaniu samoobserwacji przez fonograf do dyktowania (Über die Registrierung von Selbstbeobachtungen durch Diktierphonographen). Str. 81—93. Ocena przydatności parlografu w prowadzeniu protokołów z eksperymentów psychologicznych; wynik oceny na ogół ujemny.

Dr. Stefan Baley (Berlin).

IX.

Archiv für die gesamte Psychologie. XXVIII. 1 i 2.

Dr. Teodor Erismann: Badania nad substratem wrażeń ruchowych oraz zależnością subiektywnej wielkości ruchu od stanu mięśni. (Untersuchung über das Substrat der Bewegungsempfindungen und die Abhängigkeit der subjektiven Bewegungsgrösse vom Zustand der Muskulatur). Str. 1—93. W literaturze psychologii eksperymentalnej spotkać się można bardzo często z poglądem, że siedliskiem zmysłowym wrażeń ruchowych są: to skóra, to stawy, to znów mięśnie lub ścięgna razem wzięte, albo też, że poszczególne wrażenia ruchowe lokalizują się w tem albo owem z tych organów zmysłowych lub w ich określonym zawsze kompleksie. Stąd potrzeba ponownego eksperymentalnego zbadania tej sprawy. Uwzględniając obszernie w tych eksperymentach wrażenie oporu, autor dochodzi do wniosku, że w powstawaniu wrażeń ruchowych biorą udział głównie ścięgna i mięśnie.

Henryk Rose: O wpływie uczuć przykrych na efekt motoryczny czynności dowolnych. (Der Einfluss der Unlustgefühle auf den motorischen Effekt der Willenshandlungen). Str. 94—182. Na podstawie szeregu eksperymentów autor dochodzi do wniosku, że przykre uczucia zmysłowe, zarówno słabe jak silne, potęgują efekt motoryczny czynności dowolnych bez względu na rodzaj reakcji i na indywidualny sposób doznawania podniecy.

Ludwik Truschel: Badania eksperymentalne nad wrażeniami wysiłku, wywołanemi rozciąganiem sprężyny oraz podnoszeniem ciężarów (Experimentelle Untersuchungen über Krafttemp-

a

findungen bei Federspannung und Gewichtshebungen). Str. 183—271. Szczegółowe eksperymenty dowodzą, że, porównując nasze wysiłki, kierujemy się w zasadzie i przeważnie nie — jak to się zwykle sądzi — jakimś kryterium wtórnym, lecz bezpośrednio danem wrażeniem wysiłku.

Eugeniusz Rignano: Co to jest rozumowanie? (Was ist Rasonnement?). Str. 277—301. Zob. Ruch fil. III. str. 143, b.

Otto von der Pfordten: Psychologia opisowa i wyjaśniająca. (Beschreibende und erklärende Psychologie). Str. 302—323. Jest to replika Pfordtena na artykuł Messera: „O pojęciu aktu“. (Über den Begriff des Aktes), poddający krytyce rzecz Pfordtena p. t. Psychologie des Geistes. Zob. Ruch fil. II. str. 218, b.

E. Ritterhaus: W sprawie badania kompleksów (Zur Frage der Komplexforschung). Str. 324—335. Szereg uwag o trudnościach metodycznych, na które narażone jest badanie kompleksów psychicznych (diagnostyka stanów rzeczy — Thatbestandsdiagnostik); do zmniejszenia tych trudności przyczynić się może psychiatryczny sposób ujmowania tych badań.

W. Hasserot: Pomysły do eksperymentalnej analizy złudzeń geometryczno-optycznych. (Gesichtspunkte zu einer experimentellen Analyse geometrisch-optischer Täuschungen). Str. 337—347. Na podstawie nowych eksperymentów, dokonanych nad złudzeniem Poggendorffa, autor wyraża przypuszczenie, że źródło tego rodzaju złudzeń tkwi w wywołanych oglądaniem figury ruchach oczu.

M. Jarostawski (Lwów).

X.

Archiv für Religionswissenschaft XVI. 3—4.

Raffaele Pettazoni: Pierwotna religia na Sardynii (I primordi della religione in Sardegna). Str. 321—335. Pierwotna religia lokalna na Sardynii przejawiała się w dwu postaciach: animizmu (właściwie manizmu czyli czci umarłych) i naturalizmu (w formie czci wody). Autor omawia rozwój tych obu form, dający się śledzić na wykopaliskach grobowców, form, które wreszcie zlewają się w kulcie najwyższego bóstwa lokalnego zwanego „Sardus Pater“.

Otto Waser: O zewnętrznym wyglądzie duszy w przedstawieniach ludów, zwłaszcza starożytnych Greków (Über die äußere Erscheinung der Seele in den Vorstellungen der Völker, zumal der alten Griechen). Str. 336—388. Formami zewnętrznymi, pod którymi przedstawiali sobie starożytni duszę, były postacie zwierząt, przede wszystkim ptaków, ryb, węży, dalej zajmujących tu szczególnie stanowisko motyli, wreszcie idolów, miniaturowych postaci.

W. Wilhelm hr. Baudissin: Źródła do przedstawienia religii Fenicyan i Aramejczyków (Die Quellen für eine Darstellung der Religion der Phönizier und der Aramäer). Str. 389—422. Autor omawia różne kategorie tych źródeł, wyko-

b

paliskowych, literackich najrozmaitszego rodzaju i t. d. i dodaje uwagi metodologiczne, tak tyżące się tej dziedziny badań wogóle, jak też badania każdego z tych źródeł w szczególności.

Johannes Weiss: Problemat powstania chrześcijaństwa (Das Problem der Entstehung des Christentums). Str. 423—515. Autorowi chodzi o to, jaka była „organizatorska idea“ najstarszego chrześcijaństwa, więc niejako ta oś kryształizacyjna, koło której się ono tworzyło. Rozpatruje to Weiss, badając charakter ruchu, wywołanego przez Chrystusa, charakter nowej wiary w najpierwotniejszej gminie żydowskiej i wreszcie zasadniczy charakter chrześcijaństwa, krzewiącego się wśród pogan. Dochodzi do wniosku, że w pierwszych dwu stadiach decydującym czynnikiem twórczym i rozwojowym była osobistość Chrystusa; w trzecim działała ona również, ale za pośrednictwem krzewiących nową wiarę uczni Chrystusa, których entuzjazm religijny i siła przekonania były same odrębnym i swoistym czynnikiem.

Richard Garbe: Pierwiastki chrześcijańskie i rzekomo chrześcijańskie w Mahabharacie, ze szczególnem uwzględnieniem powstania krysznizmu (Christliches und angeblich Christliches im Mahābhārata, mit besonderer Berücksichtigung der Entstehung des Krischnaismus). Str. 516—546. Jedynym ustępem w Mahabharacie (której ostateczna redakcja przypada na wiek VI, i VII. po Chr.), mogącym dowodzić znajomości chrześcijaństwa, jest legenda Śvetadvīpie. Garbe polemizuje z wszelkimi przypuszczeniami, jakoby takich śladów chrześcijaństwa było tam — a zatem i w krysznizmie, którego najstarszem źródłem jest Mahabharata — więcej.

K. Preisendanz: Strassburskie czarodziejskie zaklęcie miłosne (Ein Straßburger Liebeszauber). Str. 547—554. Jestto omówienie i rozbiór papyrusu z (mniej więcej) IV. w. po Chr.

Edwin Rosenfeld (Lwów).

XI.

Česká Mysl. XIV. 1.

Dr. J. Pešek i Fr. Čada: K. B. Štorch jako filozof (K. B. Š. jako filosof). Str. 1—16. W pierwszej części swego studium dają autorowie prócz wstępu krótki rozdział o głównych prądach filozoficznej myśli w Polsce (do roku 1848) dla wykazania, że polscy i czescy filozofowie XIX w. do jednego zmierzali celu, poczem charakteryzują stan filozofii czeskiej w latach 1846—1848.

Dr. K. Vorovka: Filozoficzne znaczenie rachunku prawdopodobieństwa (Filosofický dosah počtu pravděpodobnosti). Str. 17—30. Zadaniem rozprawy jest rekapitulacja zarzutów, jakie dotąd postawiono teorii indukcji logicznej Laplace'a i wyjaśnienie przyczyn, dla których roztrząsania Poissona („Recherches sur la probabilité des jugements“, 1837) nie mają i nie mogą mieć żadnego znaczenia wobec sceptyzmu Hume'a.

a

Dr. Em. Rádl: Czynniki postępu i застоju w historii wiedzy (Pokroková konservativu živly v dějinách vědy). Str. 31—37. „Przedmiotem historii wiedzy nie są ani abstrakcyjne prawdy, ani ci, którzy je przejęli, ani uniwersytety...“, gdyż wszystko to jest tylko urzędowym uznaniem tego, co się stało; jedynie to, co się stało, jest właściwym przedmiotem historycznego opisu“...

J. Mikš: Herzen. Str. 38—43. Ciąg dalszy, piąty rozdział biografii Herzena.

Česká Mysl. XIV. 2.

Prof. Dr. Jos. Durdík: Utwory poetyckie (Útvary básnické). Str. 113—128. Jest to trzecia księga „Poetyki“ Durdíka, wydana z jego papierów pośmiertnych przez Ant. Papírnikę.

Dr. J. Pešek i Fr. Čada: K. B. Štorch jako filozof. Str. 128—145. Druga część monografii, w której autorowie wyjaśniają na podstawie pism Štorcha zwłaszcza stosunek poezji do filozofii.

J. Mikš: Herzen. Str. 145—155. Dalsza część biografii Herzena.

Dr. Em. Rádl: Astrologia Paracelsusa (Paracelsova astrologie). Str. 156—160. Fragmentaryczne streszczenie — częścią w cytatach — teorii Paracelsusa.

Česká Mysl. XIV. 3.

Fr. Krejčí: Glossy do naszej filozofii współczesnej (Glosy k nynější filosofii u nás). Str. 225—242. Pierwsza część krytycznego przeglądu teorii współczesnych na podstawie ostatnich publikacji czeskich, z wykazaniem zależności od myśli obcej.

Dr. J. Pešek i Fr. Čada: K. B. Štorch jako filozof. Str. 243—259. Dalsza część biografii Štorcha i początek III. rozdziału o pierwszych jego pracach filozoficznych.

Prof. Dr. Jos. Durdík: Utwory poetyckie (Útvary básnické). Str. 260—276. Ciąg dalszy „Poetyki“ w wydaniu A. Papírnikę.

Dr. G. Tichý: Przyczynek do psychologii zwierząt (K psychologii zvířecí). Str. 277—281. Szkic na podstawie G. Bohn'a: La nouvelle psychologie animale (Paris 1911) i K. Kralla: Denkende Tiere (Leipzig 1912).

W dziale „Przeglądów“ jest początek artykułu Dra Edw. Beneša o systemach moralnych w współczesnej filozofii francuskiej (Mrawní soustavy v soudobé francouzské filosofii). Str. 296—304.

Dr. Mieczysław Treter (Lwów).

XII.

Różne

W. Varičák: Interpretacja nieeuklidesowa teorii względności. (Przekład z Jahresber. d. Mathematiker-Vereinigung, XXI. 1912. — Wiadomości matematyczne XVII. 1—4. Str. 149—181). Rozpowszechnione jest przekonanie, że systemy geometrii nieeuklidesowej nie mają żadnego znaczenia fizycznego, jako nie dające się zastosować do pojęcia przestrzeni, którem zwy-

b

kle operujemy. Autor wykazuje drogą rozważań matematycznych, iż w świetle geometrii nieeuklidesowej upraszczają się i stają się zrozumiałe wyniki teorii względności czasu i przestrzeni (Einsteina i Minkowskiego). Wynika stąd, iż ta właśnie geometria jest szczególnie odpowiednia do badania zastosowań wymienionej teorii.

Rudolf Lindner: Próba uprzystępnienia mowy środkami elektrycznymi zmysłowi dotyku. (Berichte ü. d. Verhandl. d. k. s. Gesellschaft d. Wissensch. zu Leipzig, Math.-Physikalische Klasse, 65 (1913). Str. 82—109. Punktem wyjścia dla autora było dążenie do udoskonalenia nauki mówienia dzieci głuchoniemych. Dotychczasowa nauka uwzględniała artykulację mowy, nie było jednakowoż sposobu wskazania ruchów wpływających na akcent i melodyę głosu, dlatego też wyniki nie były zadowalające. Autor usiłuje uprzystępnic zmysłowi dotyku wszystkie cechy dźwiękowe mowy ludzkiej — wysokość, siłę, barwę i czas trwania — przy pomocy metody elektrycznej; urządzenie polega na tem, iż mikrofon, pobudzony do drgań głosem nauczyciela, wpływa na natężenie prądu cewki indukcyjnej, różnice zaś natężenia odczuwają bezpośrednio uczniowie trzymający w rękach końce przewodów. Przyrząd okazał się jednak w pierwotnej formie nie dość dogodnym; szereg doświadczeń opisywanych w artykule miał na celu, przy uwzględnieniu wyników badań nad fizyologią mowy, usunięcie tych niedogodności, a przede wszystkim uzyskanie dostatecznie czułego urządzenia dla oddania wszelkich odcieni mowy ludzkiej. *T. Czeżowski (Lwów).*

ZAPISKI BIBLIOGRAFICZNE.

a) Prace polskie.

W sprawie słownictwa filozoficznego. — Myśl Niepodległa, Warszawa, 259, str. 1479—1482.

Gabryl Fr. Dr. Ks. Pojęcia filozoficzne naszych scholastyków z XVII. wieku. — Ateneum kapłańskie, Włocławek, 48, str. 217—227.

Stateczny E. Ks. Pisma doktora serafickiego św. Bonawentury. Dokończenie. — Miesięcznik Kościelny, 59, str. 335—354.

Smolarski Mieczysław Dr. Voltaire w Polsce. — Sprawozdania z czynności i posiedzeń Akademii Umiejętności w Krakowie. XVIII. 4 str. 4—6.

Peretiatkowiec Antoni. Filozofia prawa Jana Jakuba Rousseau'a. — Sprawozdania z czynności i posiedzeń Akademii Umiejętności w Krakowie. XVIII. 5. 9—11.

Mann Maurycy Dr. O wyobraźni Jana Jakuba Rousseau'a. Sprawozdania z czynności i posiedzeń Akademii Umiejętności w Krakowie. XVIII. 5. str. 5—9.

Szykowski M. Dr. Myśl Jana Jakuba Rousseau'a w Polsce. II. Wpływ idei Rousseau'a. —

a

Sprawozdania z czynności i posiedzeń Akademii Umiejętności w Krakowie. XVIII. 3. str. 3—9.

Charszewski Ks. Śmierć Kanta. — Myśl Katolicka, Częstochowa, VI, 42. str. 330 i 331.

Pawłowski Albin. Z dziejów myśli: Salomon Majmon (Świat, Warszawa 1913, Rok VIII, Nr. 33, str. 12).

Grabowski T. Filozofia Mickiewicza. (Pamiętkowa księga ku uczczeniu czterdziestopięcioletniej pracy literackiej Prof. Dr. Józefa Tretiaka, str. 105—115), Kraków 1913, Nakładem autorów księgi.

Zaleski Juliusz. Fryderyk Nietzsche przeciwnikiem alkoholu. — Wyzwolenie, Lwów, VIII. 10. 11. str. 166—167.

Tavolato. Dusza Weininger. — Prawda, Warszawa, 1710. str. 5. i 6, 1711. str. 10 i 11.

M. Marceli Berthelot. — Wszechświat, Warszawa, 1638, str. 689—695 i 1639, str. 709—716.

Dawid J. Wł. Współczesne kierunki filozofii. Henryk Bergson. Ciąg dalszy. Ruch pedagogiczny, Kraków, II. 8. str. 161—164.

Stögbauer Adam Dr. Psychologia wobec prawa Webera. Popularne studium z dziejów psychologii eksperymentalnej). — Szkoła, Lwów, XLVI. 10. str. 663—671.

Lipska Librachowa Marya. Wpływ roztargnienia na próg Webera. — Wychowanie w domu i szkole, Warszawa, VI. 2. 8. str. 243—248.

Wizel Adam Dr. Zaburzenia płciowe pochodzenia psychicznego. Studium kliniczne i psychologiczne. Warszawa, Wende i Sp. 1914, str. 165. 4 nlb. rb. 1-20.

Rozwadowski Jan. O zjawiskach i rozwoju języka. 4. Logika a język. — Język Polski, I. 9. str. 249—255.

Kierski Feliks. Dwa poglądy na rozwój sztuki. — Kuryer Warszawski, Nr. 296 z 26. X. 1913.

Krzyształski J. Filozofia nacjonalizmu. — Krytyka, Kraków, XV. cz. I. str. 205—213.

Chlebowski Eugeniusz. Współczesny stan teorii ewolucji i darwinizmu. — Myśl Katolicka, Częstochowa, VI. 39. str. 305—307; 40, str. 315—316; 43. str. 339—340; 45. str. 355—356; 46. str. 364.

Landau St. Utrwalenie podstaw doświadczalnych hipotezy atomistycznej, (Badania Perrina i Rutherforda), Dok. — Wszechświat, Warszawa, 1637, str. 675—681.

Dawid J. Wł. Psychologia religii. Ciąg dalszy. — Krytyka, Kraków, XV. cz. II. str. 212—220.

b) *Przekłady.*

Binet Alfred i Simon Th. Pomiar rozwoju inteligencji dzieci. (Z upoważnienia autorów przełożyła z franc. Ida Marya Schätzel) Ciąg dalszy. — Szkoła, XLVI. 10. str. 686—696.

b

Foerster Fr. W. Etyka życia rodzinnego. — Prąd, Warszawa, V. 8. str. 241—245.

Huntington v. Edward. O podstawowych twierdzeniach algebry. — Wektor, Warszawa, II. 2. str. 49—63.

White R. D. Dzieje walki wiedzy z teologią. — Myśl Niepodległa, Warszawa, 259, 1458—1463.

c) *Prace w jęz. obcych.*

Eisler, Rud. Dr. Handwörterbuch der Philosophie. Berlin, Mittler u. Sohn, 1913, str. IV. 801. M. 15.

Ruoff H. Woldmar ed. Masters of achievement; the worlds greatest leaders in literature, art, religion, philosophy, science, politics and industry. New York, 1913, str. 1038.

Proceedings of the American Medico-Psychological Association at the sixty-eighth annual meeting, held in Atlantic City, New York, May 28—31. 1912. Str. 511.

Beaunier (André). Les Idées et les Hommes. Essais de critique. Paris. Plou-Nourrit et Co. Fr. 3.50.

Simmel, Geo. Hauptprobleme der Philosophie, 3., unveränd. Aufl. Berlin, Göschen, 1913, str. 175. M. 0.90. („Sammlung-Göschen“. 500 Bdchn).

Partridge G. Everett comp. A reading book in modern philosophy. New York, 1913, str. 7, 413.

Reinstadler, Seb. Prof. Dr. Elementa philosophiae scholasticae. 2. voll. Ed. VII. et VIII, ab auctore recognita. Freiburg i/B. Herder, 1913, str. XXVIII. 522. i XX. 529 z fig. M. 6.60.

Résumé de leçons de philosophie sous forme de tableaux analytiques à l'usage des candidats aux divers examens; par F. J. 3. édition Paris. J. de Gigord, Str. 143.

Geny père P Questions d'enseignement de philosophie scolastique. Paris. G. Beauchesne. 1913. Str. 238.

Schmid B. Biologie und philosophische Propädeutik. — Monatshefte f. d. naturw. Unterricht aller Schulgattungen, VI, 2.

Liberati Livio. Vecchie novità: appunti di psicologia e logica. Manuale ad uso dei giovani maestri. Roma, tip. ed. Unione, str. 209. L. 1, 50.

Petersen P. Der letzte Sturm auf die Psychologie. — Der Säemann, wrzesień, 1913.

Geiger M. Philosophie und Psychologie in den deutschen Universitäten. — Süddeutsche Monatshefte, wrzesień, 1913.

Leisegang, Hans, Dr. Die Begriffe der Zeit u. Ewigkeit im späteren Platonismus. Münster, Aschendorff, 1913, str. 60. M. 2.

Wulf, Maurice de, Prof. Geschichte der mittelalterlichen Philosophie. Autoris. deutsche Übersetzung v. Dr. Rud. Eisler. Tübingen, Mohr, 1913, str. XVI. 461. M. 12.50.

Bauch Bruno Prof. Dr. Geschichte der Philosophie. IV. Neuere Philosophie bis Kant. 2. verb.

a.

u. erw. Aufl. Berlin, Göschen, 1913. Str. 179. M. 0.90 (Sammlung Göschen, 394).

Vorländer Karl. Geschichte der Philosophie. 4. Aufl. (10—12 Taus.) II. Bd. Philosophie der Neuzeit. Leipzig, Meiner, 1913, str. VIII. 533. M. 5.50. („Philosophische Bibliothek“ 106. Bd.).

Dannemann Frdr. Die Naturwissenschaften in ihrer Entwicklung u. in ihrem Zusammenhange. 4. Bd. Das Emporblühen der modernen Naturwissenschaften seit der Entdeckung des Energieprinzips. Mit 70 Abbildgn im Text u. m. 1 Bildnis v. Helmholtz. Leipzig, Engelmann, 1913, str. X. 512. M. 13.

Ziegler Konr. Menschen- u. Weltenwerden. Ein Beitrag zur Geschichte der Mikrokosmos-idee. Leipzig, Teubner, 1913, str. V. 45. M. 2.

Rádl Em. Dr. Geschichte der biologischen Theorien in der Neuzeit. I. Tl. 2. gänzlich umgearb. Aufl. Leipzig, Engelmann, 1913, str. XIII. 351. M. 9.

Lieder des Rgveda. Übers. v. Prof. Dr. Alfr. Hillebrandt. Göttingen, Vandenhoeck u. Ruprecht. Leipzig, Hinrichs, 1913, str. XII. 152. (Aus: „Quellen der Religions-Geschichte“ 5. Bd.).

Hymns to the Goddess, translated from the Sanskrit by A. and Ellen Avalon. London. Luzac and Co. 1913, Sh. 4.

Tantra of the Great Liberation (Mahanirvana Tantra). A Translation from the Sanskrit, with Introduction and Commentary by A. Avalon. London, Luzac and Co. 1913. Sh. 10.

Auswahl aus den griechischen Philosophen, I. Tl. Auswahl aus Platon, hrsg. v. Osk. Weisenfels. Ausg. A: Text. 3. Aufl. besorgt v. Dr. Eug. Grünwald. Leipzig, Teubner, 1913, str. VIII. 52 i 171 z 1 portr. M. 1.80.

Olympiodori philosophi in Platonis Phaedonem commentaria ed. William Norvin. Accedit tabula lucis ope expressa. Leipzig, Teubner, 1913, str. XII. 272. M. 5.

Aristotele. L'etica nicomachea, a cura di Armando Carlini. Bari, G. Laterza e figli, 1913, str. 257. L. 3.50.

Saint-Augustin. Les Confessions. Traduction d'Arnaud d'Andilly, revue et adaptée pour la première fois au texte latin, avec une introduction par M. Charpentier. Paris. Garnier frères. 1913, str. XXXVI + 602.

Bibliothek der Kirchenväter. Eine Auswahl patriotischer Werke in deutscher Uebersetzung. Tom XII. (Zawiera m. in.: „Des Philosophen Aristides von Athen Apologie. Justius des Märtyrers beide Apologien“). Kempten, J. Kösel, 1913. M. 2.80.

Boehme, Jac. Vom übersinnlichen Leben. (Umschlag: Aus dem Werke: Der Weg zum Christus). Gespräche e. Meisters m. seinem Jünger. Berlin, Raatz, 1913, str. 57. M. 0.75.

La Rochefoucauld. Maximes. Notices et annotations par Marius Roustan. Paris. Larousse. 1913, str. 183. Fr. 1.50.

b.

Diderot. „Les Grands Hommes“ par Albert Reim et Louis Lumet. Collection publiée sous le patronage de M. Jules Claretie. Paris. Pierre Lafitte et Co. 1913. Fr. 1.95.

Kant's Imman. Prolegomena zu e. jeden künftigen Metaphysik, die als Wissenschaft wird auftreten können. 5. Aufl. m. Einleitung, Beilagen, Personen- u. Sachregister hrsg. v. Karl Vorländer. Leipzig, Meiner, 1913, str. XLVI. 208. M. 2. („Philosophische Bibliothek“ 40. Bd.).

Kant Imman. Kritik der reinen Vernunft. Neu hrsg. v. Thdr. Valentiner. 10. um ein Sachregister verm. Aufl. Leipzig, Meiner, 1913, str. XI. 861, M. 4.60. („Philosophische Bibliothek“ 37. Bd. Neue Aufl.).

Kant Imman. Kritik der reinen Vernunft. (Hrsg. v. Fel. Gross.) Leipzig. Insel. Verl. 1913, str. 648. M. 6.

Kant Imman. Kritik der Urteilskraft. 4. Aufl. Hrsg., eingeleitet u. m. Personen u. Sachregister versehen v. Karl Vorländer. Leipzig, Meiner, 1913, str. XXXVIII. 394. M. 4.40. („Philosophische Bibliothek“ 39. Bd.).

Kant Imman. Kleinere Schriften zur Geschichtsphilosophie, Ethik u. Politik. Hrsg. eingeleitet u. m. Personen- u. Sachregister versehen von Karl Vorländer. (Neue Ausg.) Leipzig, Meiner, 1913, str. LXII. 226. M. 3. („Philosophische Bibliothek“ Bd. 471).

Schlegel Frdr. v. Die drei ersten Vorlesungen üb. die Philosophie des Lebens. Leipzig, Xenien-Verlag. 1913, str. 75. M. 0.50.

Schelling F. W. J. Ueber das Verhältnis der bildenden Künste zu der Natur. (Rede). Leipzig, Xenien-Verlag, 1913, str. 67. M. 0.50.

Schopenhauer. Sämtliche Werke. Genaue Textausgabe mit den letzten Zusätzen. Neu durchgesehen u. m. neuester Rechtschreibung u. Sachregister. Mit e. biograph. Einleitung v. Max Frischeisen-Köhler. 8. Bde. Berlin, Weichert, 1913, str. 48, 288, 460; 798; 414, 477 i 637 z fig. i 1 portr. w 4 tomach, M. 8.

Chateaubriand. Correspondance générale, publiée avec introduction, indication des sources, notes et tables doubles, par Louis Thomas. Paris. H. et E. Champion, 1913, str. VII—379.

Emerson Ralph Waldo. Essays. Edited by G. K. Chesterton-Reissue. (Bohn's standard library). Bell, 1913, str. 410.

Bolyai Wolffg. u. Joh. Bolyai. Geometrische Untersuchungen. Mit Unterstützung der ungar. Akad. der Wissenschaften, hrsg. v. Paul Stäckel. 2 Tle. Leipzig, Teubner, 1913, str. XII. 281 i VII. 274 ze 120 fig. i 2 (1 Fksm.) tabl. M. 28. („Urkunden zur Geschichte der nichteuclidischen Geometrie“ II.).

Eberhardt Paul. Das Rufen des Zarathustra. (Die Gathas des Awesta). Ein Versuch, ihren Sinn zu geben. Jena, Diederichs, 1913, str. 82. M. 2.

Maier Heinr. Sokrates. Sein Werk u. seine geschichtl. Stellung. Tübingen, Mohr, 1913, str. XII. 638. M. 15.

a

- Busse Adf. Prof. Dr.** Sokrates. Berlin, Reuther u. Reichard, 1914. str. X. 248 i 1 portret. M. 4-20. („Die grossen Erzieher. Ihre Persönlichkeit u. ihre Systeme“. 7. Bd.),
- Heiberg J. L.** Sokrates udvikling. Kopenhagen, Tillge. Kr. 0 50.
- Mayer Herm. Dr.** Prodikos v. Keos u. die Anfänge der Synonymik bei den Griechen. Paderborn, Schöningh, 1913, str. III. 159. M. 5.
- Kailenberg H.** Ὄρι und ὄς bei Plato als Hilfsmittel zur Bestimmung der Zeitfolge seiner Schriften. Rheinisches Museum für Philologie, N. F. 68, 4.
- Pöhlmann Rob. v.** Die Weltanschauung des Tacitus. 2. verm. u. verb. Aufl. München, Franz' Verl. 1913, str. 132. M. 3.
- Baumker Clem.** Die Stellung des Alfred v. Sareshel (Alfredus Anglicus) und seiner Schrift De motu cordis in der Wissenschaft des beginnenden 13. Jahrh. München. Franz'Verl. 1913, str. 64. M. 1-20.
- Zwemer Sam. Dr.** Raymundus Lullus, der erste Mohammedaner-missionar. Aus dem Engl. übers. Wiesbaden, Sudan-Missionsbuchh. 1913, str. XVIII. 126. i 10 tabl. M. 2.
- Belmond S. Prof.** Études sur la philosophie de Duns Scott. I. Dieu, existence et cognoscibilité. Paris, G. Beauchesne. (Rome, impr. Pontificale en l'institut Pie IX.); 1913. str. XVI. 362. L. 4 00.
- Hefele Herm. Dr.** Francesco Petrarca. Berlin-Schöneberg, Protestant. Schriftenvertrieb. 1913, str. 130. M. 1-50.
- Baumker Cl.** Dantes philosophische Weltanschauung. — „Deutsche Literaturzeitung“. XXXVI. 44.
- Hasse P.** Nikolaus von Kues. Berlin-Schöneberg. Protestantischer Schriftenvertrieb. 1913. M. 1-50. (Die Religion der Klassiker. II.).
- Kühlenbeck Ludw.** Giordano Bruno. Seine Lehre v. Gott, v. der Unsterblichkeit der Seele u. v. der Willensfreiheit. Berlin, Schöneberg, Protestant. Schriftenvertrieb. 1913, str. 70. M. 1-50.
- Radouant René.** Montaigne. Paris. A. Hatier. 1913. Fr. 3.
- Eiert W. Dr.** Die voluntaristische Mystik Jacob Böhmes. Eine psycholog. Studie. Berlin, Trowitzsch u. Sohn. 1913, str. VIII. 143. M. 5.
- A bird's-eye view** of the great Bacon-Shakespeare controversy by the custodian of Shakespeare's birthplace. Shakespeare Press. 1913.
- Rose Mary.** Baconian myths. notes on the defamers of two great Englishmen. Shakespeare Bress. 1913, str. 40.
- Dorner.** Die Rolle der Erfahrung in Descartes Naturauffassung. Progr. Realgymn. u. Realschule, Altenburg. 1913.
- Gribble Fr.** Descartes and the princesses. — The Fortnightly Review, paźdz. 1913.
- Vexler M.** De l'Apologie de Spinoza. Revue des Études juives. Nr. 130.

b

- Hodge F. Arthur.** John Locke and formal discipline; a thesis presented to the general faculty of the University of Virginia. New-York. 1913, str. 31.
- Kuhn F.** Die historischen Beziehungen zwischen der stoischen und Leibnizschen Theodicee. Diss. Leipzig. 1913.
- Köhler B.** Der Begriff der Repräsentation bei Leibniz. Ein Beitrag zur Entstehungsgeschichte seines Systems. Diss. Bonn. 1913.
- Caivet J.** Bossuet. Paris. A. Hatier. Fr. 4.
- Barrès Maurice.** Le bi-centenaire de J. J. Rousseau. Paris. G. Crès et Co. 1913. Fr. 1.
- Buffenoir Hippolyte.** Les portraits de Jean-Jacques Rousseau. Etude historique et iconographique. Paris. Ernest Leroux. 1 t. Fr. 20.
- Birven H. C.** Immanuel Kants transcendente Deduktion. Diss. Halle. 1913.
- Bolze W.** Die philosophische Begründung der Aesthetik des Tragischen in Schillers Abhandlungen. Diss. Leipzig. 1913.
- Stammer M. O.** Schleiermachers Aesthetizismus während d. J. 1796—1802. Diss. Rostock. 1913.
- Rolle Herm. Dr.** Schleiermachers Didaktik der gelehrten Schule. Im Zusammenhange seines philosoph. Systems dargestellt. Berlin, Reuther u. Reichard. 1913, str. X. 160. M. 3.
- Merkel Frz. Rud. Dr.** Der Naturphilosoph Gott-hilf Heinrich Schubert u. die deutsche Romantik. München; Beck. 1913, str. IX, 151, z 1 portr. M. 3-50.
- Florissoone Ch.** Chateaubriand. Paris. A. Hatier. Fr. 3.
- Andrich J.** Gustav Glogaus. Theorie über die Entwicklungsstufen des Geistes. Diss. Erlangen. 1913.
- Wüchner Joh. Geo. Dr.** Frohschammer's Stellung zum Theismus. Ein Beitrag zur Religionsphilosophie im 19. Jahrh. Dargestellt und gewürdigt. Paderborn, Schöningh. 1913, str. XII. 219. M. 5.
- Hebbel** als Denker. Hrsg. von Bernh. Münz. München, Müller. 1913, str. XXXII. 443. M. 4-50.
- Petersen Pet.** Die Philosophie Friedrich Adolf Trendelenburgs. Ein Beitrag zur Geschichte des Aristoteles im 19. Jahrh. Hamburg, Boysen. 1913, str. VIII. 208. M. 5.
- Allievo Giuseppe.** La psicologia di Herbert Spencer: Studio espositivo-critico. Seconda edizione notevolmente accresciuta. Torino, Unione tipografico-editrice. 1913, str. VII. 153. L. 3-60.
- Stadler Aug. Prof. Dr.** Herbert Spencer. Spencers Ethik. Schopenhauer. Hrsg. v. J. Platter. Leipzig, Voigtländer. 1913, str. III. 211. M. 3.
- Fischer Ot.** Friedrich Nietzsche. Literarni studie (Sbirka Přednasek a Rozprav. VI. 7). Praga, J. Otto. 1913. Kor. 6.
- Hirche A.** Das Ich des Empirio-kriticismus. (Richard Avenarius). Diss. Leipzig. 1913.
- Krakauer Hugo Dr.** Diltheys. Stellung zur theoretischen Philosophie Kants. Breslau, Koebner. 1913, str. 52, M. 1-20.

a

Mittenzwey K. Henri Poincaré. Nord u. Süd. paźdz. 1913.

Thomas Edward. Walter Pater: a critical study. M. Secker. 1913, str. 236.

Stein L. Wilhelm Ostwald als Philosoph. Nord und Süd. paźdz. 1913.

Schindele St. Georg Freiherr v. Hertling als Philosoph. Historisch-politische Blätter für das katholische Deutschland. str. 152. 2.

Seillière E. Welche Moralphilosophie lässt Bergson erwarten? Internationale Monatsschrift. listopad, 1913.

Dodson G. Rowland. Bergson and the modern spirit; an essay in constructive thought. Boston. 1913, str. 296.

Tcheskis A. La philosophie sociale de Pierre Lavroff, ses rapports avec le matérialisme historique. Revue de Synthèse historique. XXVI. 1, 2.

Dr. Motora a psychologia współczesna. (Po japońsku). Kodokan, Tokyo. 1913, str. 470.

Guttman J. Die Familie Schemtob in ihren Beziehungen zur Philosophie. Monatsschrift für Geschichte und Wissenschaft des Judentums. maj-czerwiec, 1913.

Fouillée A. Esquisse d'une interprétation du monde; d'après les manuscrits de l'auteur, revus et mis en ordre, par Emile Boirac. Paris, Alcan. Str. LXVI+417. Fr. 7.50.

Prat Louis. Contes pour les Métaphysiciens. 2. édition revue. Paris, Georges Crès et Co. 1913. Fr. 3.50.

Zschimmer Eberh. Das Welterlebnis. 3. Tl. Nebst Anh.: Prolegomena zur Panlogik. Leipzig, Engelmann, 1913, str. III. 101. M. 4.

Eucken Rud. Grundlinien einer neuen Lebensanschauung. 2. völlig umgearb. Aufl. Leipzig, Veit u. Co. 1913, str. X. 244. M. 4.

Shaw Charles Gray. The Ego and its place in the world. G. Allen, 1913, str. 536.

Haldane J. S. Mechanism, life and personality: an examination of the mechanistic theory of life and mind. Murray, 1913. str. 148.

Wolff G. Mechanismus, Vitalismus, Seele. — Süddeutsche Monatshefte, paźdz. 1913.

Carrington Hereward. Personal experiences in spiritualism. Illus. T. W. Laurie, 1913, str. 290.

Walter G. Wie ist Metaphysik möglich? Eine erkenntnistheoretische Abhandlung. Programm Gymn. Doberan, 1913.

Stadler Aug. Prof. Dr. Die Grundbegriffe der Erkenntnis. Hrsg. v. J. Platter. Leipzig, Voigtländer, 1913, str. 194. M. 3.

Capron F. Hugh. The anatomy of truth. Hodder and Stoughton, 1913, str. 336.

Müller A. Untersuchungen zum realistischen Wahrheitsproblem. Diss. Bonn, 1913.

Carpenter W. Boyd Bp. The apology of experience. Longmans, 1913.

Castor C. Les Réalités et les Rêves. Paris, A. Lemerre. 1913. Str. 139. Fr. 3.

b

Jacoby G. Die „neue Wirklichkeitslehre“ in der amerikanischen Philosophie. — Internationale Monatschrift, paźdz. 1913.

Jevons William Stanley. Leitfaden der Logik. Autoris. deutsche Übersetzg. nach der 22. Aufl. des englischen Originals v. Dr. Hans Kleinpeter. 2. durchgeseh. Aufl. Mit e. Anhang über die neuere Logik. Leipzig, Barth, 1913, str. VIII.

Lamich Rud. Kurzgefasste Einführung in die Elemente der Logik. Olmütz. Grosse, 1913, str. 23. M. 0.80.

Mauthner Fritz. Beiträge zu einer Kritik der Sprache. 3. Bd. Zur Grammatik u. Logik. 2. Aufl. Stuttgart, Cotta Nachf., 1913, str. XVI. 663. M. 12.

Bortkiewicz L. v. Prof. Die radioaktive Strahlung als Gegenstand wahrscheinlichkeitstheoretischer Untersuchungen. Berlin, Springer, 1913, str. VII. 84. M. 4.

Kroner Rich. Dr. Zweck und Gesetz in der Biologie. Eine log. Untersuchung. Tübingen, Mohr, 1913, str. IV. 166. M. 4.

Weitzenböck Roland. Beweis des ersten Fundamentalsatzes der symbolischen Methode. Wien, Hölder, 1913, str. 16. M. 0.52. (Aus: „Sitzungsber. d. k. Akad. d. Wiss.“).

Wundt Wilh. Einführung in die Psychologie. 3. Abdruck. 14—18. Taus. Leipzig, Voigtländer, 1913, str. VIII. 129. M. 2.

Schaefer H. Dr. Allgemeine gerichtliche Psychiatrie f. Juristen, Mediziner, Pädagogen. 2. verm. Aufl. Berlin, Hofmann u. Co. 1914, str. 271. M. 3.

Schulze Rud. Experimente aus der Seelenlehre. Ein Buch f. alle. Leipzig, Voigtländer, 1913, str. VIII. 112 i 135 ryc. M. 1.80.

Fernberger Samuel W. On the relation of the methods of just perceptible differences and constant stimuli. Psychological monographs, Vol. XIV, No. 4. New York, 1913, str. 81.

Gamble Eleanor A. McC. and Guibord Alberta S. The selection of stimulus words for experiment in chance word reaction. Reprinted from Westborough State Hospital Papers, Series I., 1912, str. 91—109.

Hering Ewald. Memory: lectures on the specific energies of the nervous system. 4-th. ed., enl. Chicago. 1913. Str. 70.

Zoccoli Ettore. La memoria: nota. Torino, Fratelli Bocca, 1913, str. 45.

Vaerthing M. Dr. Die Vernichtung der Intelligenz durch Gedächtnisarbeit. München, Reinhardt, 1913, str. VIII, 122. M. 2.50.

Kerri Th. Dr. Die Lehre von der Aufmerksamkeit. Eine psychologisch-pädag. Monographie. 3. Aufl. Gütersloh, Bertelsmann, 1913, str. XIV. 278. M. 3.60.

Mikulski Antoni Dr. Ein Beitrag zur Methodik der Aufmerksamkeitsprüfung. (Aus dem psychologischen Laboratorium der Landesirrenanstalt Kulparków bei Lemberg). Sonder-Abdruck aus:

a

Klinik für psychische und nervöse Krankheiten, herausg. v. R. Sommer. Halle a. S. VIII. Bd. 3. Heft. (Nadeslane).

Selz Otto Dr. Über die Gesetze des geordneten Denkverlaufs. Eine experimentelle Untersuchung. 1. Tl. Stuttgart, Spemann, 1913, str. VIII. 320. M. 9.

Dittrich Ottmar Prof. Dr. Die Probleme der Sprachpsychologie u. ihre gegenwärtigen Lösungsmöglichkeiten. Leipzig, Quelle u. Meyer, 1913, str. VIII. 148, M. 3·20.

Bally Ch. Le langage et la vie. Heidelberg, Winter, 1913, str. 113. M. 1·60.

Schlechtweg W. Moderne Willenstheorien. Diss. Greifswald, 1913.

Zimmels S. Ueber die Willensfreiheit. Progr. Wien, 1913.

Gebhardt H. Psychologischer und ethischer Determinismus. — Protestantische Monatshefte, 17, 5.

Daneo Luigi Dr. Sulla psico-patologia dell'emozione durante la guerra. Sienna, tip. ditta L. Lazzari, 1913, str. 12.

Rau Hans. La crudeltà studiata specialmente nei suoi rapporti coi fattori sessuali. Torino, fratelli Bocca, 1913, str. 261. L. 3·50.

Campbell Percy A. The game of mind; a study in psychological disillusionment. New York, 1913, str. 3+80.

Guilbert Charles. L'illusion du merveilleux. Paris, Albin Michel. Str. XX. 233.

Osty E. Lucidité et intuition. Etude expérimentale. Paris, Alcan. 1913. Fr. 8.

Ridger A. E. Minds in distress: a psychological study of the masculine and feminine mind in health and in disorder. Methuen, 1913, str. 194.

Taylor J. Lionel Dr. Die Natur des Weibes. (Berechtigte Übertragung aus dem Engl. v. Max Pannwitz. Einband-Zeichnung v. H. Seeger). Stuttgart, Strecker u. Schröder, 1913, str. XIII. 175. M. 3.

Bernheim H. L'Hystérie. Définition et Conception. Pathogénie. Traitement. Paris, O. Doin et fils. 1913. Str. IV. 440.

Bramwell J. Milne. Hypnotism: its history, practice and theory. 3-rd and cheaper edit. W. Rider, 1913, str. 496.

Trömmner E. Dr. Hypnotismus und Suggestion. 2. verb. Aufl. Leipzig, Teubner, 1913, str. IV. 114. M. 1. („Natur u. Geisteswelt“ 199. Bdchn.).

Tuckey C. Lloyd. Treatment by hypnotism and suggestion; or, Psychotherapeutics. 6-th edit., rev. and enl. Bailliere 1913, str. 460.

Hooker J. Stenson. A new suggestion Testament: without hypnotism. C. W. Daniel, 1913, str. 82.

Feerhow Frdr. Die menschliche Aura u. ihre experimentelle Erforschung. Ein neuer Beitrag zum Problem der Radioaktivität des Menschen. Leipzig, Altmann, 1913, str. III. 67 i 6 obr. M. 1·20.

b

Feerhow Frdr. Die Photographie des Gedankens oder Psychographie. Eine Studie üb. die Natur der Psychogone u. die bisherigen Versuche v. Psychogrammen („Gedankenphotographien“). Leipzig, Altmann, 1913, str. III. 51. 8 obr. na 2 tabl. i 1 portr. M. 1·50.

Katz D. Dr. Psychologie u. mathematischer Unterricht. Leipzig, Teubner, 1913, str. IV. 120, z 12 ryc. M. 3·20.

Maennchen Philipp Dr. Geheimnisse der Rechenkünstler. Leipzig, Teubner, 1913, str. IV. 48. M. 0·80.

Sidis B. The Psychology of laughter. Appleton 1913.

Le Savoureux H. Le Spleen. Contribution à l'étude des perversions de l'instinct de conservation. Paris, Steinheil. Str. 244. Fr. 7.

Benary W. Die psychologische Theorie des Sports. Diss. Breslau, 1913.

Meisterdarstellungen zur Kinderpsychologie für den Schulgebrauch hrsg. v. J. Barucha. Paderborn, Schöningh, 1913, str. IX. 265. i 58 fig. M. 1·90.

Passkönig Osw. Kindesseele aus Kindermund. Psychographische Beiträge zur Psychologie u. Ethik des Kindes. Leipzig, Siegmund u. Volkening, 1913, str. IV. 183. M. 4.

Weigl Frz. Intelligenzprüfung v. Hilfsschülern nach der Testmethode. Langensalza, Beyer u. Söhne, 1913, str. 40. M. 0·65.

Egenberger R. Psychische Fehlleistungen. Langensalza, Beyer u. Söhne, 1913, str. V. 50 z 12 tabl. M. 1·20.

Ferretti Gluseppe. Psicologia differenziale e didattica. Bologna, stab. poligrafico Emiliano, 1913, str. 34.

Villatico Alfredo. I fanciulli poveri: studio psicologico e pedagogico. S. Maria C. V., F. Cavotta, 1913, str. 22.

Sarkar Benoy Kumar. An introduction to the science of education. Longmans, 1913.

Hönigswald Rich. Studien zur Theorie pädagogischer Grundbegriffe. Eine krit. Untersuchung. Stuttgart, Spemann, 1913, str. VIII. 111. M. 3.

Thoden van Velzen S. K. Dr. Psychoencephale Studien. 5. verm. Aufl. Joahimsthal, (Uckermark) Selbstverlag, 1913, str. 316, z fig. i 1 portr. M. 12.

Reuter O. M. Lebensgewohnheiten u. Instinkte der Insekten bis zum Erwachen der sozialen Instinkte. Vom Verf. rev. Übersetzung nach dem schwed. Manusk. besorgt v. A. u. M. Buch. Berlin, Friedländer u. Sohn, 1913, str. XVI. 448 z ryc. M. 16.

Les Chevaux savants d'Elberfeld. — Bulletin de la Société française de Philosophie. Paris, XIII. 4. Avril, 1913.

Martinengo Cesaresco Eugenio. Sulla pretesa capacità mentale dei cavalli di Elberfeld: osservazioni. Saló, tip. G. Devoti, 1913, str. 14.

a

Lugari E. prof. Un principio biogenetico: la moltiplicazione degli effetti utili indiretti (a proposito dei cavalli pensanti). Firenze, tip. Galileiana, 1913, str. 43.

Bernheimer Erich Dr. Philosophische Kunstwissenschaft. Heidelberg, Winter, 1913, str. VIII. 310. M. 8.

Figari P. Champ où se développent les phénomènes esthétiques. Paris, Hachette et Co. 1913. Str. 32.

Rowland Eleanor. The significance of art; studies in analytical esthetics. Boston, 1913, str. 10, 188.

Lipps Thdr. Zur Einfühlung. (Aus: „Psycholog. Untersuchungen“). Leipzig, Engelmann, 1913, str. 111—491. M. 18.

Levi Ad. La fantasia estetica. Firenze, succ. B. Seeber, 1913, str. 262. L. 3-50.

Gaborit. Le Beau dans la nature. 5. édition. Paris, E. Vitte, 1913. Str. 287.

Pariani Carlo Dr. Nuove ricerche sui rapporti dell'arte e della pazzia. Firenze, tip. Galileiana, 1913, con figure, str. 69.

Ruscio Maria. Cultura estetica. Aversa, tip. fratelli Noviello, 1913, str. 10.

Gaultier Paul. Le Rire et la Caricature. 2. édition. Paris, Hachette et Co, 1913. Fr. 3-50.

Varvello Franciscus prof. Institutiones philosophiae. (Ethica et ius naturae) vol. I. complectens ethicam. Editio altera. Torino, libr. ed. Internazionale, 1913, str. 383.

Wright H. Wilkes. Self-realization: an outline of ethics. New York, 1913, str. 14, 429.

Pascot G. Scienze ausiliarie della morale. Seconda edizione, corretta e notevolmente accresciuta. Udine, tip. D. Del Bianco, 1913. str. 203.

Ratkowsky Matthias Dr. Die vier ethischen Ideen der Gewissenstreu, des Wohlwollens, der Eintracht u. der Gerechtigkeit. Langensalza, Beyer u. Söhne, 1913, str. III. 98. M. 1-25.

Diggle J. W. Bp. The foundations of duty; or the natural essence of man's duty to God, his fellow-men and himself. Williams and Norgate, 1913, str. 208.

Chase Fannie Dickerson. Good form and social ethics. Washington, 1913, str. 5 + 317.

Murdoch J. G. Economy as the basis of living ethics. Constable, 1913.

Gauthier Paul. L'idéal moderne. 3. édition. Paris, Hachette et Co., 1913. Fr. 3-50.

Stein L. Wie entstehen unsere Ideale? — Nord und Süd, listopad, 1913.

Berolzheimer Fritz. Moral u. Gesellschaft des 20. Jahrh. München, Reinhardt, 1914, str. VIII. 413. M. 6.

Sicard abbé A. L'éducation morale et civique avant et pendant la Révolution (1700—1808). Nouvelle édition. Ouvrage couronné par l'Académie Française. Paris, 1913, str. IX, 592.

b

Gould F. Ja. Moral instruction; its theory and practice; pub. under the auspices of the Moral Education League. Longmans, 1913, str. 12+196.

Hyde W. De Witt. The quest of the best; insight into ethics for parents, teachers and leaders of boys. New York, 1913, str. 6, 267.

Gazin F. L'enseignement de la morale dans les classes primaires. — Rev. pédagogique, czerwiec, 1913.

Martin F. G. Moral training of the school child. Boston, 1913, str. 61.

Mac Cunn J. The making of character; some educational aspects of ethics. (Cambridge ser. for schools and training colleges). New York, str. 7, 226.

Sharp Fk. Chapman. Success; a course in moral instruction for the high school. 2-d ed. (Bull.; high school ser.), Madison, Wis., 1913, str. 244.

Lessons from life, animal and human: a compendium of moral teachings etc. Introby Rev. Hugh Macmillan. New edit. E. Stock, 1913, str. 546.

Keller Hans Dr. Prinzipien der Willenserziehung. Progr. Nürnberg, Schrag, 1913, str. 64. M. 1.

Hull Rev. Ernst R. The formation of character. (Duty and discipline series). St. Louis, 1913, str. 4 + 124.

Devinat E. Livre de lecture et de morale. Etude de la langue maternelle. Education de la conscience. Education du goût. 18. édition. (Cours moyen et supérieur). Paris, 1913, str. 312.

Amorella Salvatore. L'educazione del sentimento di giustizia. Palermo, tip. S. Biondo, 1913, str. 49. Cent. 60.

Colozza G. A. L'educazione del sentimento dell'onore. Roma-Milano-Napoli, soc. ed. Dante Alighieri, 1912, str. 160. L. 1-60.

Allier Raoul. Motifs religieux et Acte moral. Conférence prononcée à l'Ecole des hautes études. Montbéliard. 1912, str. 20.

Eibel Hans Dr. Methaphysik und Geschichte. Eine Untersuchung zur Entwicklung der Geschichtsphilosophie. 1. Bd. Leipzig, Heller u. Co. 1913, str. XII. 258. M. 5.

Rupp Jul. Gesammelte Werke. 2. Bd. Zur Geschichte der Humanität. I. Tl. Geschichtliche Darstellungen, str. IX. 522; II. Tl. Geschichtsschreibung u. Philosophie der Geschichte, str. V. 523—750. Jena, Diederichs. 1913. M. 7-50.

Seeberg R. Vom Sinn der Weltgeschichte. Rede. Berlin, Akad. Buchhandlung C. Skopnik. 1913, str. 28. M. 1-20.

Kemmerich M. Das Kausalgesetz der Weltgeschichte I. Bd. München, Langen. 1913, str. VIII. 398. M. 15.

Riezler Kurt. Die Erforderlichkeit des Unmöglichen. Prolegomena zu e. Theorie der Politik u. zu anderen Theorien. München, Müller, 1913, str. VII. 262. M. 7.

a

Szerer M. Soziologie. Rechtswissenschaft und Rechtsphilosophie. Zft. für das Privat- u. öffentl. Recht d. Gegenwart. 40. 1, 2.

Rapaport M. Dr. Das religiöse Recht u. dessen Charakterisierung als Rechtstheologie. Mit Geleitwort von Prof. Jos. Kohler. Beiheft Nr. 12. zum Archiv f. Rechts- u. Wirtschaftsphilosophie. Berlin-Wilmersdorf. 1913, str. IX. 79. M. 2·80.

Nelson Leonard. Die Theorie des wahren Interesses u. ihre rechtliche und politische Bedeutung. Göttingen, Vandenhoeck u. Ruprecht. 1913, str. 31. M. 0·80.

Spiegel Ludw. Prof. Dr. Gesetz und Recht. Vorträge u. Aufsätze zur Rechtsquellenlehre. München, Duncker u. Humboldt. 1913, str. IV. 139. M. 4.

Pinard E. La Philosophie du Droit. 2. t. Droit économique, Droit politique, publié d'après le manuscrit, par Charles Boullay. Paris, E. Vitte. 1913, str. 506.

Altavilla Enrico prof. Dalla fase psicologica dell'antropologia criminale alla fase giuridica del diritto penale. Milano, F. Vallardi. 1913, str. 21.

Arnold G. F. Psychology applied to legal evidence and other constructions of law. 2-nd edit. rev. Thacker. 1913.

Kleinsmid Rufus Bernhard. The psychology of the personal interview; its relation to moral, development through penal institutions. Cleveland, Ohio. 1913, str. 11.

Leuss H. Psychologisches zum Indizienbeweis. — Monatsschrift f. Kriminalpsychologie und Strafrechtsreform, sierpień-wrzesień 1913.

Feldkeller P. Die Logik des Eides. — Zeitschrift f. d. gesammte Strafrechtswissenschaft. str. 34, 8.

Kautzsch Dr. v. Recht und Irrsinn. Studie. Berlin-Charlottenburg, Soziologischer Verlag. 1913, str. 28, M. 1.

Feuchtwanger L. Die ethischen Grundlagen der Nationalökonomie im Lichte der neuen „Tätigkeitsphilosophie“. — Schmollers Jahrbuch für Gesetzgebung u. s. w. 37. 2.

Boehard A. Les Lois de la Sociologie économique. Paris, Rivière et Co. 1913, str. 352. Fr. 8.

Gerlich Fritz Dr. Geschichte und Theorie des Kapitalismus. München, Duncker u. Humboldt, 1913, str. VIII, 406. M. 10.

Property: its duties and rights. Historically, philosophically and religiously regarded. A series of essays by various writers. With introd. by the Bishop of Oxford. Macmillan, 1913.

Frazer J. G. Psyche's task: discourse concerning the influence of superstition on the growth of institutions. 2-nd edit. rev. and enlarged, to which is added the Scope of social anthropology: an inaugural lecture. Macmillan, 1913, str. 198.

Lubecki Casimir Dr. L'un des facteurs du progrès. Bologna, Stab. Poligrafico Emiliano. Kra-

b

ków, Gebethner i Sp., 1913, str. 6. kor. 0·50, (IV. Congresso internazionale di filosofia. Bologna. Aprile 1911).

Mayer Adolf. Autorität und Individualismus. — Nord und Süd, paźdz., 1913.

Haldane Viscount. Higher nationality: a study in law and ethics. An address delivered before the American Bar Association at Montreal, 1st September, 1913. Murray, 1913, str. 46.

Dietze M. Dr. Die ethischen Grundlagen des Deutschtums in Philosophie und Dichtung. Berlin-Charlottenburg, Soziologischer Verlag, 1913. Str. 31. M. 1·20.

Bardoux J. L'Angleterre radicale. Essai de psychologie sociale (1906—1913). Paris, Alcan, 1913. Str. VII—567. Fr. 10.

Pichler Hans A. Der Krieg vom Standpunkte der Naturgesetze. Dresden, Globus, 1913, str. 46. M. 0·80.

Everett J. D. Elementary treatise on natural philosophy: based on the *Traité de physique* of A. Privat Deschanel. 17-th edit. Blackie, 1913, str. 326.

Weinstein M. B. Wege der modernen Naturphilosophie. — Deutsche Revue, wrzesień, 1913.

Koenigsberger Leo. Die Mathematik e. Geistes- oder Naturwissenschaft? Festrede. Heidelberg, Winter, 1913. str. 15. M. 0·60.

Volkman Paul Prof. Einführung in das Studium der theoretischen Physik, insbesondere in das der analytischen Mechanik. Mit einer Einleitung in die Theorie der physikal. Erkenntnis. Vorlesungen. 2. mehrfach umgearb. Aufl. Leipzig, Teubner, 1913, str. XVI. 412. M. 13.

Poincaré Henri. Die neue Mechanik. 2. unveränd. Aufl. Leipzig, Teubner, 1913, str. 22. M. 0·60.

Lorentz H. A., A. Einstein, H. Minkowski. Das Relativitätsprinzip. Eine Sammlung v. Abhandlungen. Mit Anmerkungen v. A. Sommerfeld u. Vorwort v. O. Blumenthal. Leipzig, Teubner, 1913, str. IV. 89 z fig. i portr. M. 3.

Carmichael Rob. D. The theory of relativity. (Mathematical monograph ser.). New York, 1913, str. 74.

Richet Ch. Les causes finales en biologie. — Revue des Deux Mondes, 16. sierpnia, 1913.

Mc Cabe Joseph. The principles of evolution. (Nation's library). W. Collins, 1913, str. 264.

Herbert S. The first principles of evolution. Black, 1913, str. 356.

Hobhouse Leonard Trelawney. Development and purpose; an essay toward a philosophy of evolution. New York, 1913, str. 29+383.

Calvert W. Hall. The further evolution of man: a study from observed phenomena. Tifield, 1913, str. 324.

Doflein Frz. Prof. Das Untersterblichkeitsproblem im Tierreich. Öffentliche Antrittsrede. Freiburg i/B. Speyer u. Kaerner, 1913, str. 28. M. 0·90.

a

Freund W. A. Leben u. Arbeit. Gedanken u. Erfahrungen, über Schaffen in der Medizin. Berlin, Springer, 1913, str. XII. 170 z 10 ryc. na 9 tabl. i portr. M. 5.

Volkelt Joh. Prof. Dr. Was ist Religion? Vortrag. Leipzig, Hinrichs, 1913. Str. 24. M. 0:50.

Jordan L. H. Comparative religion: its origin and outlook. A Lecture. New York, 1913, str. 16.

Foucart Georges. Histoires des religions et méthode comparative. Paris, Picard et Fils, 1912. Fr. 5.

Loisy A. Les données de l'histoire des religions. Conférence faite à l'École des hautes études sociales, 1912. Paris, éditions de la „Revue politique et littéraire“ et de la „Revue scientifique“. 1913. Str. 22.

Moulton James Hope. Religions and religion: a study of the science of religion, pure and applied. W. C. O., 1913, str. 232.

Schüli M. Prof. Religion und Entwicklungslehre. Vortrag. Gallen, Fehr, 1913, str. 20. M. 0:50.

Stephan H. Das Verhältnis der Dogmatik zur Religionsphilosophie. — Zeitschrift für Theologie und Kirche, 23, 3.

Bonney T. G. The present relations of science and religion. (Library of historic theology). R. Scott, 1913, str. 224.

Bernardis P. de. „La philosophie nouvelle“ et le problème religieux. — Annales de philosophie chrétienne, maj—czerwiec, 1913.

Maresca Mariano prof. Il valore dell'elemento conoscitivo della religione. Bologna, stab. poligrafico Emiliano, 1913, str. 7.

Visconti Luigi prof. L'ufficio della psicologia della religione. Bologna, stab. poligrafico Emiliano, 1913, str. 7.

Tricca Gius. prof. L'automatismo nella penombra della civiltà, e alcuni saggi di psicologia religiosa. Sansepolcro, tip. S. Boncompagni, 1913, str. 82. L. 1.

Cousins James H. The bases of theosophy: a study in fundamentals. Theosophical Pub. Co., 1913, str. 72.

Papus. L'Ame humaine avant la naissance et après la mort. Constitution de l'homme et de l'univers; Clef des évangiles; Initiation évangélique d'après Pistis Sophia. Paris, Bibliothèque universelle Beaudelot. Str. 95. Fr. 1:50.

Steiner Rud. Die Schwelle der geistigen Welt. Aphoristische Ausführungen. 2. Ausg. Berlin W. 30, Motzstr. 17, Philosophisch-theosoph. Verl. 1913, str. IX. 145. M. 2.

Lévy E. Madame Annie Besant et la Crise de la Société théosophique. Précédé d'une lettre de M. Edouard Schuré. Paris, Dussardier et P. Frank, 1913. Str. 167. Fr. 1:50.

Freimark Hans. Geheimlehre u. Geheimwissenschaft. Leipzig, Heims, 1913, str. 146. M. 2:40.

b

Manen Johan van. Some occult experiences. Annotated by C. W. Leadbeater. Theosophical Pub. Co., 1913, str. 138.

Sheil Michael Timothy. Immortality of the soul. Tipton, Ind., 1913, str. 14. 87.

Haynes Edm. Sidney Pollock. The belief in personal immortality. (Putnam's science ser.). New York, 1913, str. 184.

Carneri B. Der moderne Mensch. Versuche üb. Lebensführung. (Kröners Taschenausg.) 16—20 Tausend. Leipzig, Kröner, 1913, str. XI. 144. M. 1:20.

Lyttelton E. Eugenics, Ethics and Religion.— The Nineteenth Century and after, lipiec, 1913.

Starke D. La Force de caractère. Paris, Éditions Nillson, 1913. Str. 127.

Suovrès André. Sur la Vie. Essais. Paris. Emile-Paul Frères, 1913. Fr. 3:50.

Faguet Emile. De la vieillesse. 5-e édition. Paris, Sansot et Co., 1913, str. 96.

WIADOMOŚCI WYDAWNICZE.

The Psychoanalytic Review. Pod tym tytułem zaczęli A. White i Smith Ely Jelliffe wydawać kwartalnik w Nowym Yorku. Kwartalnik ten ma w sposób wyczerpujący i wierny odzwierciedlać pracę na polu psychoanalizy w wszystkich jej dziedzinach, o ile ona ma znaczenie dla psychopatologii.

Katalogi. Dr. H. Lüneburgs Sortiment u. Antiquariat, München, Karlsstr. 4. Katalog Nr. 105. zawierający na str. 56—68 dzieła z zakresu filozofii. — R. Strohmets, Buchhandlung u. Antiquariat, Ulm a. D. Katalog Nr. 13. Philosophie, Geheimwissenschaften. — J. Gamber, Paryż, rue Danton, 7. Catalogue Nr. 84. Na str. 98—114: Filozofia niemiecka.

WYKŁADY, ODCZYTY, REFERATY.

Polskie Tow. filozoficzne. (Lwów). Na 148. posiedzeniu naukowym dnia 8. listopada b. r. Dr. Franciszek Kazimierz Smolka wygłosił odczyt p. t. „O niektórych znanych paradoksach“. Przedstawiwszy dokładne sformułowanie paradoksu Russella o „klasie klas sobie niepodporządkowanych“, prelegent wykazuje, że pojęcie „klasa“ może być dwojako zdefiniowane: jako „zbiór 1. wszystkich, lub 2. niektórych przedmiotów, mających jakąś cechę wspólną i podpadających skutkiem tego pod jedno pojęcie“. Pierwsza definicya wyklucza istnienie klas sobie podporządkowanych a tem samem istnienie paradoksu, druga wyklucza podział wszystkich klas na klasy sobie podporządkowane i klasy sobie niepodporządkowane, a tem samem usuwa możliwość stosowania do tych pojęć zasady wyłączonego środka. Posługując się w rozumowa-

a

niu paradoksalnym o klasie klas sobie nieporządkowanych założeniem, że klasy sobie podporządkowane istnieją, i stosując jednocześnie zasadę wyłączonego środka do tego pojęcia, stosujemy pojęcie klasy w dwu sprzecznych znaczeniach, popełniamy więc quaternio terminorum. Następnie prelegent wykazuje, że ten sam błąd, wśród analogicznych warunków, popełniamy w paradoksie „o kłamcy Epimenidesie“ i w paradoksie „wyrazów“ — resp. „pojęć heterologicznych“. — Następują uwagi ogólne o nieistnieniu paradoksów w ścisłym znaczeniu, lecz tylko wyłączeniem istnieniu paralogizmów. (Autoreferat). — W dyskusji zabierali głos pp. Bandrowski, Czeżowski, Janiszewski, Oberhard i prelegent.

Na 149. posiedzeniu naukowym dnia 15. listopada b. r. P. Stanisław Zabielski wygłosił rzecz p. t. „O zasadzie względności“. Teoria elektromagnetyczna uczy nas, że zaburzenia elektromagnetyczne (w szczególności fale świetlne) rozchodzą się z pewną chyżością w nieruchomym ośrodku, eterze, Zdawałoby się z tego wynikać, że przebieg tych zjawisk zależy od tego, czy i z jaką chyżością poruszamy się w tym eterze. Pomiarzy okazały jednak niezgodność tych wniosków z doświadczeniem. Aby tę niezgodność usunąć, stawia Einstein postulat: bez względu na to, czy obserwator i źródło fal są względem siebie w ruchu czy w spoczynku, chyżość światła mierzona przez obserwatora ma zawsze tę samą wartość. Następstwem tego postulatu jest modyfikacja miar, przestrzeni i czasu (czas miejscowy) oraz wielu innych pojęć fizycznych. (Autoreferat). W dyskusji zabierali głos pp. Biegeleisen, Zawirski i prelegent.

Polskie Tow. psychologiczne (Warszawa). Na posiedzeniu naukowym dnia 13. października b. r. Dr. Marian Massonius wygłosił odczyt p. t. „Paralelizm mechaniczno-energetyczny“. Myślą przewodnią odczytu był pogląd, że nie mamy dostatecznych powodów do uważania n. p. ciepła (jak i innych zjawisk fizycznych) za rodzaj ruchu, lecz raczej winniśmy traktować je jako coś odrębnego, czemu tylko towarzyszy stale proces ruchowy.

Na posiedzeniu naukowym dnia 27. października Dr. Benedykt Bornstein wygłosił odczyt p. t. „Poznanie rzeczywistości“. Prelegent rozpatruje nasamprzód typowe monistyczne systemy teorii poznania Natorpa (skrajny racjonalizm) i Bergsona (skrajny empiryzm) i stara się wykazać, że zasada tożsamości bezwzględnej poznania i rzeczywistości w tych systemach utrzymać się nie daje. U Natorpa wypacza ona rzeczywistość konkretną, sprowadzając ją do zbioru czysto myślowych pozycji, u Bergsona zaś niszczy poznanie w właściwym tego słowa znaczeniu, stawiając na jego miejscu jeszcze niepoznany przedmiot poznania. Jeżeli następnie przejdziemy do typowo dualistycznej kantowskiej teorii poznania, to tego rodzaju wypaczeń, jakie skonstatowaliśmy w systemach monisty-

b

cznych, już nie znajdziemy, jednakże zasada tożsamości poznania i jego przedmiotu przy kantowskim przeciwstawianiu elementów naszego poznania przeprowadzić również się nie daje. Prelegent stara się usunąć trudności i wykazać możliwość bezwzględnej tożsamości poznania (przedmiotu poznanego) i przedmiotu zadanego do poznania przez odróżnienie treści psychologicznej od przedmiotu gnozeologicznego. (Autoreferat).

Na posiedzeniu naukowym dnia 3. listopada b. r. Dr. Floryan Znaniecki wygłosił odczyt p. t. „Treść, przedstawienie i przedmiot“. Doświadczenie pierwotne jest niepoznawalne bezpośrednio, gdyż z niego wychodzi nie tylko poznanie, lecz również działalność i ocena, i przebieg poznawczego uprzedmiotowienia odbywa się w szeregu opracowań, przekształcających jednostronnie swój materiał. O pierwotnym doświadczeniu, na zasadzie wszelkich jego opracowań, poznawczych i innych, wnioskować możemy tylko to, że jest ono wielością konkretnych elementów, które się stają w przebiegu aktualności. Aby taki element był poznawczo dany, musimy go z tego przebiegu wyodrębnić; wtedy jest treścią, bezczasową, nieprzestrzenną i bezosobistą, choć mogącą zawierać w sobie, jako składniki, czas, przestrzeń i osobistą przynależność. Treść jest przedstawieniem, jeżeli ją odniesiemy do indywiduum i ograniczymy do tego statycznego momentu, w którym jest dana. Przedstawienie jest tylko częścią treści, choć w przedstawieniu jest dana cała treść. Przedmiot otrzymujemy, gdy z przedstawień odtworzyć chcemy bądź całą treść, bądź pierwotny, jeszcze nie poznawany, konkretny element doświadczenia; w pierwszym wypadku, zależnie od składu odtwarzanej treści, otrzymujemy rzecz, stan psychiczny lub ideę; w drugim wypadku — wartość. (Autoreferat).

Na posiedzeniu naukowym dnia 10. listopada b. r. odbył się odczyt p. Bogdana Nawrockiego p. t. „Sąd-wytwór“. Treścią odczytu było przedstawienie oraz analiza krytyczna poglądów, wypowiedzianych przez prof. Twardowskiego w rozprawie „O czynnościach i wytworach“.

Na posiedzeniu naukowym dnia 17. listopada b. r. wygłosił Dr. Tadeusz Kotarbiński odczyt p. t. „Przyczynek do teorii dowodzenia“. Prelegent przedstawił pewien typ dowodzenia, opisując go w sposób następujący. Jeżeli warunkiem wystarczającym, by M było n , jest to, by P było q , i jeżeli to, że P jest q , jest tem, że X wydaje sąd, iż A jest b , wówczas X może rozumować poprawnie tak (następuje opis procesu dowodzenia): 1) X wydaje sąd, że A jest b , 2) X wydaje sąd, że wydał sąd, iż A jest b , 3) X wydaje sąd, że to, iż on wydał sąd, że A jest b , jest warunkiem wystarczającym tego, żeby M było n (prawda to ze względu na wyżej podane założenie), 4) X wnioskuje z warunku wystarczającego o rzeczy uwarunkowa-

a

nej, wydaje sąd, że M jest n . Rozumowanie to tem się odznacza, iż sąd drugi nie wynika z sądu pierwszego, lecz jest przezeń uprawniony; jest ono pewnego rodzaju dowodzeniem, jeżeli dowodzenie pojmemy jako kompleks czynności, mających w rezultacie fakt uprawniający pewien sąd S , fakt zaś uprawniający pojmemy jako taki, który jest bądź przedmiotem owego sądu S , bądź warunkiem wystarczającym tego przedmiotu, w razie zaś, gdy faktem uprawniającym jest wydanie pewnego innego sądu R , wówczas mówimy, że to wydanie sądu R uprawnia ów sąd uzasadniany S , bądź jeżeli przedmiot sądu R jest przedmiotem lub warunkiem wystarczającym sądu S , bądź jeżeli samo wydanie sądu R jest czemś takim. W rozumowaniu powyższego typu to, że A jest b , jest kryterium tego, że M jest n , jeżeli przez kryterium pojmemy coś, czego stwierdzenie uprawnia do stwierdzenia przedmiotu, którego ma być kryterium; mówimy tak nawet, gdy sąd, że A jest b , jest fałszywy; od fałszywości lub prawdziwości tego sądu nie zależy prawdziwość lub fałszywość sądu, że M jest n . Ponieważ to, iż A jest b , może być kryterium tego, że M jest n tylko dla tej osoby, której wiedza o tem, że A jest b , jest warunkiem wystarczającym tego, by M było n , przeto dowodzenie powyższe można nazwać rozumowaniem osobistem, a jest ono rozumowaniem, gdyż składa się wyłącznie z czynności, określonych przez wydanie pewnych sądów, jako rezultaty. Ma ono to znaczenie, iż pozwala na stosowanie niepsychologicznych kryteriów faktów, określonych przez warunek psychologiczny (wiedzę czyjąś w czemś). (Autoreferat).

Polskie Towarzystwo Psychologiczne (Warszawa) zorganizowało na miesiące listopad i grudzień b. r. cykl publicznych wykładów filozoficznych, które odbywają się w sali odczytowej Towarzystwa i obejmują następujące przedmioty: I. Dr. Floryan Znanięcki: Twórczość moralna. 1. Dobro i zło. 2. Czyn. 3. Norma. 4. Ideał. 5. Osobowość moralna. — II. Dr. Julian Ochórowicz: Psychologia dawna, dzisiejsza i jutrzejsza. 1. Charakterystyka dawnej psychologii. 2. Psychologia nowoczesna. 3. Psychologia fizjologiczna i eksperymentalna. 4. Braki dzisiejszej psychologii. 5. Potrzeba reformy. 6. Przyszłość psychologii. — III. Dr. Władysław Tatarski: Przedmioty idealne. 1. O rodzajach przedmiotów. 2. O przedmiotach realnych. 3. O przedmiotach idealnych. 4. O prawdach wiecznych. 5. Essencja i egzystencja. — IV. Dr. Artur Chojecki: Z zagadnień psychologii religii. 1. Zadania i metody psychologii religii. 2. Psychologia stanów mistycznych. 3. Psychologia świętego. — V. Dr. Rafał Radziwiłłowicz: Psychologia myślenia. 1. Cechy charakterystyczne myślenia. 2. Myśl i Mowa. 3. Urabianie myśli. 4. Sprawdziany myślenia. — VI. Dr. Stanisław Leśniewski: Paradoxy logiki i matematyki. 1. Zasada sprzeczności w lo-

b

gice współczesnej. 2. Paradoxy logiki i matematyki. 3. Rozwiązanie paradoksów a) Meinonga, b) Nelsona i Grellinga. 4. Rozwiązanie paradoksu Berry'ego. 5. Rozwiązanie paradoksu Russella. 6. Rozwiązanie paradoksu Epimenideasa. — VII. Dr. Ignacy Halpern: Wstęp do etyki. 1. Etyka jako nauka teoretyczna. 2. Metoda spekulacyjna etyki normatywnej. 3. Metody naukowe etyki teoretycznej. 4. Etyka naukowa i moralizm nowoczesny. 5. Systematy i prawa etyki.

Tow. filozoficzne (Kraków). Na posiedzeniu naukowym dnia 29. października b. r. Dr. Bohdan Zahorski wygłosił odczyt p. t. „W sprawie metod i celów socjologii“.

Na posiedzeniu naukowym dnia 3. listopada b. r. Dr. Antoni Peretiatkiewicz wygłosił odczyt p. t. „Filozofia społeczna Jana Jakuba Rousseau'a“. Był to autoreferat niedawno ogłoszonej drukiem obszernej pracy Dra Peretiatkiewicza.

Tradycyjne pojmowanie twórczości Rousseau'a, opierające się na przeciwstawieniu pierwotnego stanu natury kulturze współczesnej, uważa prelegent za fałszywe, gdyż odnosi się jedynie do pierwszego okresu jego twórczości. Podstawę systemu Rousseau'a stanowi jego etyka, przewijająca się przez wszystkie pisma w sposób jednolity i konsekwentny. Pozostaje ona w związku z filozofią stoików i ideologią republik starożytnych. Zmierzera do połączenia szczęśliwości i cnoty oraz głosi ideały wolności i równości.

Idea natury jest w stosunku do tego zasadniczego poglądu na świat pojęciem pomocniczym i zależnym. Syntezuje ona dążenia społeczno-moralne. Nie to jest dla Rousseau'a dobre, co jest naturalne, ale przeciwnie, naturalnem dla niego jest to, co jest dobrem. Idea dobrego jest pojęciem pierwotnem, idea natury pojęciem pochodnem. Etyka tworzy zasadniczy pogląd na świat, idea natury jest formą jej wyrazu. W dalszych pismach społeczno-politycznych Rousseau nadaje pojęciu natury odmienne znaczenie, a nawet dochodzi do twierdzenia, iż „najlepsze instytucje społeczne są te, które umieją najlepiej wynaturzyć człowieka“.

„Umowa społeczna“ Rousseau'a nie oznacza bynajmniej faktu historycznego, tylko postulat rozumowy. Jest to idea filozoficzna regulatywna, tworząca kryterium prawności ustroju społecznego, Nakazuje ona oceniać słuszne prawo w ten sposób, jak gdyby było ono wpływem umowy wolnych i równych jednostek. W tem znaczeniu idea „umowy społecznej“ zachowała po dziś dzień dla kierunków personalistycznych (indywidualistycznych) swoją wartość metodologiczną.

„Wola powszechna“ Rousseau'a nie oznacza bynajmniej każdorazowej woli większości, tylko ogólną linię wytyczną, ideę regulatywną, dotyczącą rozumnego interesu społecznego. Zrealizować ją można przez rządy skrajnie demokratyczne, w których rządzący i rządzeni będą

a

identyczni (zwierzchnictwo ludowe). Stąd ideałem Rousseau'a są małe rzeczypospolite.

Doktryna Rousseau'a posiada poważne braki. Zasługuje jednak na uwagę ze względu na doniosłość poruszonych problemów, które w miarę demokratyzacji społecznej stają się coraz żywniejsze i domagają się swego rozwiązania. (Autoreferat).

W dyskusji zabierali głos pp.: Straszewski, Winiarski, Szykowski, Ujejski, Kielski i prelegent.

Dr. Wł. Majewski wygłosił dnia 13. listopada b. r. w sekcji przyrodniczej Stow. nauczycielstwa polskiego (Warszawa) odczyt p. t. „Człowiek i wiedza“.

P. J. Wł. Dawid wygłosił w dniach 23., 27. i 30. listopada b. r. w sali Stow. techników (Warszawa) trzy odczyty „O mistycyzmie“.

Prof. Dr. Jan Łukasiewicz wygłosił dnia 27. listopada b. r. w Związku naukowo-literackim (Lwów) odczyt p. t. „Kultura działania“.

Francuskie Tow. filozoficzne (Paryż). Posiedzenie z dnia 13. marca b. r. wypełniła pogadanka na temat „uczonych koni z Elberfeldu“, zagajona przez Claparède'a, który ogłosił w „Archives de Psychologie“ sprawozdanie z czterech seansów w Elberfeldzie, budzące sensację w świecie naukowym. Wśród faktów cytowanych przez Claparède'a znajdują się takie odpowiedzi (i to dane w kilka sekund), jak $\sqrt{614656} = 28$. Wycieczając hipotezy, mogące wyjaśnić te zagadkowe fakty (mowa kryptofoniczna, nieświadome znaki eksperymentatora, telepatya, przypadek, wreszcie pewna inteligencja koni) oświadcza prelegent, iż żadna z tych hipotez go nie zadowala, zwłaszcza, iż eksperymenty kontrolujące dadzą się tylko z trudnością przeprowadzić. W dyskusji rezultaty otrzymane przez Kralla spotkały się z surową krytyką. Quinton podnosi, że, gdy się przyjmie hipotezę inteligencji koni, którą Krall propaguje, uderza jako rzecz niewiarygodna 1) termin kilku sekund, w jakim skomplikowane działanie jest wykonane, przyczem trzeba wykonać kilkadziesiąt działań prostych; 2) trafność końcowej odpowiedzi, przy stwierdzonym fakcie, że w działaniach prostych procent błędnych odpowiedzi dorównuje odpowiedziom trafnym lub je przewyższa, a przecie jeden błąd wpływa decydująco na błędność końcowego rezultatu pierwiastkowania; 3) co więcej, konie te częściej się myślą w najprostszych elementarnych zadaniach, niż w skomplikowanych rachunkach. To wszystko przemawia za tem, iż mamy tu do czynienia z tresurą, która musi nauczyć konia odróżniać nieskomplikowane znaki (truquage). Ważnem dla poznania mechanizmu odpowiedzi koni byłoby przeniesienie doświadczeń z pola matematyki w dziedzinę innych faktów, pozwalających na skontrolowanie całego przebiegu, tembardziej, iż dla filozofów interesujące są nie rachunki koni, lecz psychologiczny stan zwierzęcia, które ma być zdolne do czy-

b

tania, rozumienia mowy. Trzeba mózgi zbadać, w jaki sposób koń uczy się rozumieć słowa abstrakcyjne, inaczej trudno mu przypisać zdolności dokonywania operacji myślowych, charakterystycznych dla umysłowości ludzkiej.

Berlińskie Tow. filozoficzne. Na posiedzeniu dnia 25. października b. r. wygłosił A. Liebert odczyt p. t. „Pojęcie systemu“.

ORGANIZACYE.

Polskie Tow. psychologiczne (Warszawa). Dnia 20. października b. r. odbyło się nadzwyczajne zebranie ogólne Towarzystwa, na którym uchwalono odstąpić pracownię psychologiczną na rzecz powstałego w Warszawie Instytutu psychologicznego (Zob. Ruch filozoficzny, III. str. 83, b).

Wiedeńskie Tow. filozoficzne obchodziło dnia 13. listopada b. r. 25-lecie swego istnienia. Na uroczyste zebranie przybyli prócz członków Towarzystwa przedstawiciele władz (ministerjum oświaty reprezentował JE. Dr. Ludwik Cwikliński), profesorowie i docenci prywatni uniwersytetu oraz liczne grono osób, interesujących się filozofią. Uroczystość zagał przewodniczący Prof. Dr. A. Höfler przemówieniem, w którym skreślił dzieje powstania Towarzystwa, założonego przez uczniów Franciszka Brentano, oraz historję jego rozwoju, charakteryzując zarazem różnorodne kierunki myśli filozoficznej, jakie się w pracy Towarzystwa i wygłaszanych na jego zebraniach odczytach i urządzanych w jego łonie dyskusjach ujawniały. Przemówienie swe zakończył zawiadomieniem, iż grono członków Towarzystwa zajęte jest obecnie przygotowaniem wydania dzieł Bernarda Bolzano; w wydaniu tych dzieł współdziałać będzie Towarzystwa dla popierania niemieckiej nauki, sztuki i literatury w Czechach oraz Tow. kantowskie w Halle. Po przemówieniu Prof. Höflera Dr. Weiss v. Tesbach wygłosił utwór poetycki, poświęcony pamięci Bolzana; uroczystość zakończył odczyt Prof. Dra A. Stöhr'a p. t. „Czy metafizyka jest możliwa?“

Stowarzyszenie filozoficzne w Pradze (Filozofická Jednota). W roku administracyjnym 1911—1912 powstała w łonie Fil. Jednoty „Slovinska Sekce“, zajmująca się kwestyami pedagogiki, oraz autonomiczna sekcja psychologiczna (Psychologické Sdružení). Posiedzeń naukowych odbyto piętnaście. Członków wszystkich liczyło Tow. 75-u. Na posiedzeniach wydziału zajmowano się m. i. także projektowanym kongresem filozofów słowiańskich w Pradze (1915).

Walne Zebranie członków Tow. im. Görres'a odbyło się w dniach od 22.—28. września b. r. w Aschaffenburgu. W sekcji filozoficznej tego zebrania wygłoszono następujące odczyty: Prof. Dr. Dyroff (Bonn): O trzech pierwiastkach filozofii neoscholastycznej. — Dr. Wunderle (Eichstatt): O metodach i zadaniach

a

współczesnej psychologii religii. — Doc. pryw. Dr. E. Krebs (Fryburg w B.): Scholastyczne przyczynki do rozwikłania zagadnienia dantejskiego.

Seminarium filozoficzne powstaje w bieżącym roku akademickim w uniwersytecie w Erlangen w Bawarii. Uniwersytet ten dotąd jedyny z wszystkich niemieckich nie posiadał takiego seminarium.

Pracownia psychologiczna została utworzona z dniem 1. października b. r. w uniwersytecie monachijskim.

Z J A Z D Y.

Włoskie Towarzystwo dla popierania nauk odbyło 22.—27. września b. r. VI. zjazd członków. Na ogólnych zebraniach mówił m. i. Prof. A. Garbasso (z uniwersytetu w Genui) „O zasadach mechaniki“, wywodząc, że wbrew rozpowszechnionej opinii zasady mechaniki mają charakter nie aprioryczny, lecz empiryczny, czego dowodzi także fakt, że, jak uczy historia mechaniki, okresy najdonioślejszego w tej nauce postępu przypadają zawsze na czas największych odkryć i wynalazków w zakresie fizyki. — Prof. Bonucci wygłosił rzecz p. t. „Podstawy zgodności pomiędzy konstrukcją naukową a rzeczywistością“. Wystąpił on przeciw poglądom, które w duchu Poincaré'go upatrują w konstrukcjach naukowych wytwory konwencji intelektualnej, określone co do treści i zakresu nie warunkami świata rzeczywistego, lecz naturą naszego rozumu. — Na posiedzeniach sekcyjnych mówili m. i. Prof. De Sarlo „O kształtowaniu się świadomości naukowej“, rozbijając wpływ, jaki na nie wywierał i wywiera krytycyzm, psychologizm, ruch socjalistyczny i historyzm, dalej Prof. Baccarini, który zastanawiał się nad zagadnieniem „Czy rośliny posiadają władze psychiczne?“, wywołując swym odczytem ożywioną dyskusję, oraz Dr. Assagioli, który wygłosił rzecz p. t. „O błędach, popełnianych przez uczonych“, więc o błędach w obserwacji i interpretacji, dowolnych uogólnieniach, nadużyciu analogii, mylnem stosowaniu pojęcia przyczynowości, o błędach wynikających z pewnych skłonności uczuciowych i fachowych i nakoniec o błędach najbardziej podstępnych, t. j. o błędach, pochodzących z braku ścisłości mowy ludzkiej. — Następny zjazd, VII. z rzędu, odbędzie się w r. 1914 w Bari.

Międzynarodowy Zjazd neurologów, psychiatrów i psychologów odbędzie się w czasie od 7.—12. września 1914 w Bernie szwajcarskim. Jego organizacją zajmuje się szwajcarskie Towarzystwo neurologiczne. Informacji wszelkich udziela Przewodniczący tego Towarzystwa, Prof. Paweł Dubois, Berno, Uniwersytet, Wydział lekarski.

Filozofowie i matematycy. W czasie wielkocnym 1914 zbierze się w Paryżu Międzyna-

b

rodowy kongres, poświęcony sprawom nauczania matematyki. Francuskie Tow. filozoficzne, porozumiewszy się z wydawcami Encyklopedyi nauk matematycznych, zaprosi bawiących z okazji Kongresu w Paryżu matematyków i filozofów na szereg wspólnych posiedzeń, na których będą wygłoszone i dyskutowane referaty z pogranicza obu nauk. Referaty oraz dyskusje zostaną następnie wydane w osobnym zeszycie czasopisma *Revue de métaphysique et de morale*.

WIADOMOŚCI OSOBISTE.

Dr. Antoni Marty, zw. profesor filozofii niemieckiego uniwersytetu w Pradze, przechodzi w stan spoczynku.

Dr. Kl. Baeumkor, profesor filozofii uniwersytetu monachijskiego, wybrany został członkiem bawarskiej Akademii nauk w Monachium.

Dr. Gustaw Störing, zwyczajny profesor filozofii i pedagogiki w uniwersytecie strassburskim, powołany został jako następcą profesora Küllpego (zob. *Ruch filozoficzny*, III. str. 104,b) do uniwersytetu w Bonn nad Renem.

Dr. Gottlob Frege, profesor uniwersytetu jenajskiego, ukończył dnia 8. listopada b. r. 65. rok życia.

Dr. E. Grisebach uzyskał docenturę prywatną z zakresu filozofii w uniwersytecie jenajskim.

Dr. S. Behn uzyskała docenturę prywatną z zakresu filozofii i psychologii eksperymentalnej w uniwersytecie w Bonn nad Renem.

Dr. J. Suter uzyskała docenturę prywatną z zakresu filozofii i psychologii w uniwersytecie zurychskim.

NEKROLOGIA.

Adam Mahrburg, ur. 1860 r., zmarł w Warszawie, dnia 20. listopada 1913 r. Był wychowankiem uniwersytetu petersburskiego i lipskiego; w Lipsku uzyskał stopień doktora filozofii, poczem poświęcił się pracy naukowej i nauczycielskiej na polu filozofii. Jako pedagog, położył ogromne zasługi; był w ogóle jednym z najwybitniejszych pionierów ruchu filozoficznego w Polsce. Kilka tysięcy uczniów i uczenie przeszło przez jego kursy; wszystkim wpajał gorące zamiłowanie do poważnych badań naukowych a nadewszystko do filozofii, którą uważał za „teoretyczne sumienie nauki“.

W pracach swych naukowych jak i w całej swej działalności pedagogicznej kładł przede wszystkim nacisk na logiczną i psychologiczną analizę pojęć. Za konieczną i jedynie pewną podstawę wszelkiej w ogóle myśli i pracy naukowej uważał gruntowne wykształcenie logiczne i epistemologiczne. Przez całe życie bronił spraw nauki czystej, która jako fakt stanowi wedle niego właściwy przedmiot filozofii. To też zadaniem filozofii jest stworzenie teorii nauki,

a

rozwijającej się zgodnie z naturalnym postępowaniem naszego poznania.

„Przedmiot każdej wiedzy jest jeden i ten sam: wszechświat w całości albo w jakiejś części jego. Wiedza, która szuka rękami swoich w tradycjach wdzięcznych i popędach serca, jest religią; wiedza, która z zasady opiera się tylko na formalnej sankcji rozumu, która się zadawała, gdy jest sama z sobą w zgodzie, gdy jest racjonalną i konsekwentną — jest metafizyką racjonalistyczną; wreszcie wiedza, która te tylko tezy za prawdziwe uznaje, które się zgadzają z rzeczywistością bezpośrednio lub pośrednio poznawaną, a które w sobie są konsekwentne, i dopóty tylko za takie je uznaje, dopóki się one pod obu rzeczonymi względami zgadzają — jest nauką. W przedmiocie tedy różnicy niema; różnica tkwi w odmiennych metodach i w odmiennych probierzach wartości wiedzy“ (Teoria celowości ze stanowiska naukowego. Rozpr. Wydz. hist.-filoz. Ak. Um., t. XXII, 1888, str. 248).

Wobec każdego systemu filozoficznego, wobec każdej nowej teorii zajmował własne, ściśle krytyczne stanowisko. Za podstawę służył mu krytycyzm Kanta i radykalizm epistemologiczny Pearsona, w których duchu pojmował ostateczny cel wszelkich badań naukowych; uważał zaś, że całkowity system wiedzy naukowej musi być syntezą dwu stanowisk: naturalistycznego i humanistycznego.

Żywą i wielostronną działalność rozwinął Mahrburg jako współpracownik „Przeglądu filozoficznego“, „Prawdy“, „Ogniwa“, tłumacz i redaktor wielu przekładów, kierownik literacki „Książki“, a zwłaszcza jako jeden z twórców i głównych współpracowników „Poradnika dla samouków“. Jako pedagogowi, niezmordowanemu nauczycielowi filozofii, winna Mahrburgowi przedewszystkiem Warszawa ogromnie wiele. Jego jest główną zasługą, że pomimo warunków najbardziej niepomyślnych w młodszym pokoleniu myśl filozoficzna nieustannie się krzewiła.

Niedawno ukazała się w druku praca Dra Spasowskiego (por. Ruch filozoficzny, III, 9, str. 234 a), w której poglądy Mahrburga na naukę i filozofię zostały w sposób wyczerpujący zestawione i poddane porównawczej analizie. Tam też znajduje się szczegółowy wykaz wszystkich prac Mahrburga. Przypominamy niektóre z nich: Teoria celowości ze stanowiska naukowego. Studium filozoficzne. Rozprawy Wydz. hist.-filoz. Akad. Um., t. XXII, 1888, str. 182—358. — Wundt i jego teoria poznania. Kraj 1889, Nr. 11—14, 16. — Hipolit Taine. Przedmowa do polskiego przekładu Taine'a „O metodzie“, 1890, str. I—XLIX. — Psychologia społeczna i jej stanowisko w systemie wiedzy. Odczyt miany na zebraniu ogólnym VI. Zjazdu przyrodników i lekarzy w Krakowie, w d. 20. lipca 1891 r. Kraków, 1891. Wyd. drugie: Warszawa, 1911. — Co to jest nauka? (Przegl. Filoz. 1897). — Przed-

b

мова do polskiego przekładu dzieła Ziehena: Zasady psychologii fizjologicznej, 1900. — Pedagogogika eksperymentalna. (Przegl. Filoz. 1901, 329—447). — W sprawie naukowości metafizyki. Ogniw 1903, Nr. 31—37, 39. — W „Poradniku dla Samouków“: Podział i układ nauk (Cz. I. str. XV—XLII); Psychologia (Cz. I. str. 549—643); Historia nauki (Cz. II. str. 458—485); Historia filozofii (Cz. II. str. 566—643); Logika i teoria poznania (Cz. IV. str. 1—108); Filozofia i metafizyka (Cz. IV. str. 109—199); Rozwój życia psychicznego (Cz. V. str. 725—767). — Z przekładów: Höffding: Psychologia (1911); Tegoż autora: Historia Filozofii t. I. (1906), tom II. (1910).

Dnia 23. listopada odbył się pogrzeb s. p. Adama Mahrburga. Nad otwartą mogiłą przemówił w imieniu Polskiego Tow. psychologicznego Dr. Władysław Tatarkiewicz w następujące słowa: „Skoro wypadło mi mówić przy trumnie Adama Mahrburga w imieniu organizacji naukowej, to chcę przedewszystkiem złożyć cześć talentowi i wiedzy. Któż z nas, którzyśmy po nim przyszedli i w dużej części jego pracą i doświadczeniem jesteśmy bogaci, któż z nas dorówna jasności jego myśli, wszechstronności jego nauki? Zostawił po sobie prace cenne. Jest w nich myśl żywa i jasna, jest wielkie umiowanie nauki, kult prawdy, jest forma skończona. Zmieniają się poglądy filozoficzne i już się znacznie w ostatniej dobie zmieniły, ale prace Mahrburga trwają i trwać będą, dzięki myśli swej krytycznej i konsekwentnej, aż do końca i zostaną zawsze najlepszym filozoficznym wyrazem jego czasów. Nieliczne i niegrube to tomy. Najlepszych prac szukać trzeba po starych szpargach, po zapomnianych rocznikach. Człowiekowi o takim talencie filozoficznym, takiej wiedzy światowego pokroju, takiej pracy nieustannej, inne mogły sędzone jeszcze być dzieła. Ale dla Adama Mahrburga w księgach zawarła się tylko część życiowej roboty“.

„Dwie są drogi, które może iść człowiek nauki. Może snuć myśli, rodzić pomysły, budować konstrukcje naukowe, tworzyć wiedzę dla wiedzy, snuć myśli dla myśli samej. Piękna to droga. Ale nie tą drogą szedł ten, nad którego mogiłą stoimy. Jego myśl była bezpośrednio czynem i walką. Rozumiał, że takie, a nie inne było w danej chwili zadanie polskiego uczonego. Każde słowo jego było działaniem, wydzieraniem placówek dla nauki, oświetlaniem mroków myślą jasną, zwyciężaniem zewnętrznych i wewnętrznych trudności myśli polskiej. Gdzież mu było budować systematy, gdy trzeba było poprzez pustkę i bezdroża dopiero torować drogę i budować mosty do nauki polskiej. Gdzież mu było zamykać się w akademickich rozprawach, gdy chodziło o budzenie dokoła kultury umysłowej. Mało było takich, co tak wspaniałomyślnie jak on rozdawali swą wiedzę. Nie rozumie doniosłości tego żywota uczonego, kto twierdzi, że rozdrobnił on swój talent i pracę; ależ

a
te drobiazgi, te polemiki, te sprawozdania codzienne — to był najdonioślejszy, najowocniejszy jego trud. Był wszędzie tam, gdzie była praca zrzeszona, kulturę niosąca. „Poradnik dla samouków“, „Encyklopedia powszechna“, „Przegląd filozoficzny“, „Ogniwo“, „Książka“ — ileż zawierają jego pracy! Działał wszędzie jako pedagog i jako szermierz nieugięty, nie cofający się nigdy. Walczył w najcięższych chwilach, wśród największej obojętności dla filozoficznej myśli, w okresie najbardziej jałowym, w najtrudniejszych warunkach materialnych i moralnych; a gdy ukazała się jasność lepszych dni, a z nią możność spokojniejszej, wydajniejszej pracy, musiał zejść z pola. I taka zostanie nam w pamięci jego postać: postać tego, co walczył, co przygotowywał nowe dni, których sam już nie oglądał. Podzieli los najlepszych polskich uczonych: myśl jego nie zakwitła, lecz zamieniła się cała w czyn. Czujemy, stojąc przy jego mogile, że za taką naukę i pracę, za żywot twardy i bez zaszczytów, należy mu się pamięć nie tylko w księgach historii, ale i wdzięczna pamięć żywych“

„Snują się smutne myśli przy tej trumnie, smutne myśli i żal nad losem polskiego uczonego. Ale przyłącza się do nich myśl jaśniejsza: cóż może być większego nad twórczy, płodny czyn, przygotowujący nowe pokolenia!“

Alfred Russell Wallace, ur. 8. stycznia 1823 w Usk w Anglii, jeden z najwybitniejszych biologów wieku XIX., ego, współtwórca opartej na nauce o doborze naturalnym teorii rozwoju istot organicznych, czynny na wielu polach badań geograficznych i antropologicznych uczony, okazujący przytem żywe zainteresowanie się zagadnieniami spirytyzmu oraz sprawami agrar-

nemi swej ojczyzny, umarł w Londynie dnia 7. listopada 1913.

ODPOWIEDZI REDAKCYI.

Podświadomość. O przedmiocie tym — z uwzględnieniem sprawy twórczości artystycznej — traktują m. i. następujące prace: E. Abramowski: Czucia rodzajowe jako pierwiastek estetyki i mistycyzmu. Przegląd filozoficzny. Tom XIV. 1911. — Tenże: Telepatya doświadczalna jako zjawisko kryptomnezyi. Tamże. — E. Boutroux: Le moi subliminal. Bulletin de l'Institut. Général Psychologique. Paris 1908. — A. P. Chabaneix: Le subconscient chez les artistes, les savants et les écrivains, Paris, 1897. — Tenże: Essai sur le subconscient dans les oeuvres. de l'esprit et chez les auteurs. Bordeaux, 1898. — M. Dessoir: Das Doppel-Ich. Leipzig 1896. — Ed. v. Hartmann: Das Unbewusste vom Standpunkt der Physiologie und Descendenztheorie. 2. Aufl. Berlin 1877. — Fr. v. Hausegger: Das Jenseits des Künstlers. Wien 1893. — R. Herberth: Bewusstsein und Unbewusstes. Köln 1908. — P. Janet: L'Automatisme psychologique. Paris 1889. — J. Jastrow: The Subconscious. London 1906. — L. Loewenfeld: Über die geniale Geistestätigkeit mit besonderer Berücksichtigung des Genies für bildende Kunst. Wiesbaden. — Tenże: Bewusstsein und psychisches Geschehen. Wiesbaden 1913. — C. Du Prel: Psychologie der Lyrik. Leipzig 1880. — v. Schrenck-Notzing: Über Spaltung der Persönlichkeit. Wien 1898. — G. Surlbed: Le sous-moi. Paris 1908. — L. Waldstein: Das unterbewusste Ich und sein Verhältnis zu Gesundheit u. Erziehung. Wiesbaden 1908. — G. Weingärtner: Das Unterbewusstsein. Mainz 1911.

WYDAWNICTWA POLSKIEGO TOWARZYSTWA FILOZOFICZNEGO:

Skład główny w Księgarni H. Altenberga we Lwowie, E. Wende i Sp. w Warszawie, J. Leitgebnera i Sp. w Poznaniu.

Hume: Badania dotyczące rozumu ludzkiego. Przekład Dra J. Łukasiewicza i prof. Dra K. Twardowskiego. Cena 3 kor.

Kant: Uzasadnienie metafizyki moralności. Przekład prof. Dra M. Wartenberga. Cena kor. 1-50.

Kant: Krytyka praktycznego rozumu. Przełożył F. Kierski. Przekład przedrzał i wstępem zaopatrzył prof. Dr. M. Wartenberg. Cena 3 kor.

SPIS RZECZY: Władysław Tatarkiewicz: Szkoła fenomenologów. — Sprawozdania: Radecki W. Dr. Psychologia wzruszenia i uczuć (Dr. M. Zieliński). — Gerstman Z. Świat nadzmysłowy i teoria ewolucyi w początkach filozofii Krasieńskiego (J. Kallenbach). — Jaurès J. i Lafargue P. Idealistyczne i materialistyczne pojmowanie dziejów (Dr. M. Borowski). — Verwey J. M. Dr. Philosophie des Möglichen. Grundzüge einer Erkenntniskritik (T. Kotarbiński). — Del Vecchio G. Sulla positività come carattere del diritto (X. T. Olejniczak). — Przegląd czasopism: The Philosophical Review. — The Monist. — The Journal of Philosophy, Psychology and Scientific Methods. — The American Journal of Psychology. — Zeitschrift für Philosophie und philosophische Kritik. — Logos. — Philosophisches Jahrbuch der Görres-Gesellschaft. — Zeitschrift für Psychologie. — Archiv für die gesammte Psychologie. — Archiv für Religionswissenschaft. — Česká Mysl. — Różne. — Zapiski bibliograficzne. — Wiadomości wydawnicze. — Wykłady, odczyty, referaty. — Zjazdy. — Wiadomości osobiste. — Nekrologia. — Odpowiedzi Redakcyi.

Red. odpowiedzialny: Dr. M. Treter.

I. Związkowa drukarnia we Lwowie, Lindego 4.

a

te drobiazgi, te polemiki, te sprawozdania codzienne — to był najdonioślejszy, najowocniejszy jego trud. Był wszędzie tam, gdzie była praca zrzeszona, kulturę niosąca. „Poradnik dla samouków“, „Encyklopedia powszechna“, „Przegląd filozoficzny“, „Ogniwo“, „Książka“ — ileż zawierają jego pracy! Działal wszędzie jako pedagog i jako szermierz nieugięty, nie cofający się nigdy. Walczył w najcięższych chwilach, wśród największej obojętności dla filozoficznej myśli, w okresie najbardziej jałowym, w najtrudniejszych warunkach materialnych i moralnych; a gdy ukazała się jasność lepszych dni, a z nią możność spokojniejszej, wydajniejszej pracy, musiał zejść z pola. I taka zostanie nam w pamięci postać tego, co walczył, co pisał, co stworzył, w których sam już nie oglądał się na lepszych polskich uczonych, którzy kwitła, lecz zamieniła się w popioły, stojąc przy jego mogile. Żył dla i za żywot twardy i bezkompromisowy. Jego pamięć nie tylko nie wyblakła, ale i wdzięczna pamięć żywych.

„Snują się smutne, smutne myśli i żal naszego. Ale przyłączajmy się do jego dzieła: cóż może być bardziej owocny czyn, przygotowanie się do jego dzieła.”

Alfred Russell Wallace — jeden z najwybitniejszych umów w Usk w Anglii, jeden z najwybitniejszych umów logów wieku XIX. Jego nauka o doborze naturalnym, o istot organicznych, o ich pochodzeniu, o warunkach geograficznych i o ich zmianach, okazujący przytem zagadnieniami spirytyzmu.

WYDAWCA:
Skład główny w Krakowie

Hume: Badania o rozumie i o uczuciach.
Kant: Uzasadnienie racjonalności.
Kant: Krytyka racjonalności.
rzał i wstępem z

b

nemi swej ojczyzny, umarł w Londynie dnia 7. listopada 1913.

ODPOWIEDZI REDAKCYI.

Podświadomość. O przedmiocie tym — z uwzględnieniem sprawy twórczości artystycznej — traktują m. i. następujące prace: E. Abramowski: Czucia rodzajowe jako pierwiastek estetyki i mistycyzmu. Przegląd filozoficzny. Tom XIV. 1911. — Tenże: Telepatya doświadczalna jako zjawisko kryptomnezyi. Tamże. — E. Boutroux: Le moi subliminal. Bulletin de l'Institut Général Psychologique. Paris 1908. — A. P. Chabaneix: Le subconscient chez les artistes, les savants, les écrivains. Paris, 1907. — Tenże: Essai sur le moi dans les oeuvres. de l'écriture. Bordeaux, 1898. — M. J. Schopenhauer: Die Welt als Ich. Leipzig 1896. — Ed. v. Hartmann: Das Bewusstsein vom Standpunkt der Erkenntnistheorie. 2. Aufl. Berlin 1908. — R. Herberich: Das Bewusstsein und die Seele. Leipzig 1908. — P. Janet: L'Automatisme. Paris 1889. — J. Jastrow: The Philosophy of Psychology. London 1906. — L. Loewenfeld: Die Bewusstseinstätigkeit mit besonderer Berücksichtigung des Genies für bildende Kunst. Wiesbaden 1913. — C. Du Bois-Reymond: Über Spaltung der Persönlichkeit. Leipzig 1880. — G. Surland: Le sous-conscient. Wiesbaden 1908. — L. Waldstein: Das unterbewusste Verhältnis zu Gesundheit und Krankheit. Wiesbaden 1908. — G. Weinmann: Das Unterbewusstsein. Mainz 1911.

ODPOWIEDZI REDAKCYI:

Redakcja w Warszawie,
skład Dra J. Łukasiewicza
skład prof. Dra M. War
Kierski. Przekład prze
ena 3 kor.

SPIS RZECZY: Władysław Tatarkiewicz: Szkoła fenomenologów. — Sprawozdania: Radecki W. Dr. Psychologia wzruszenia i uczuć (Dr. M. Zieliński). — Gerstman Z. Świat nadprzyrodzony i teoria ewolucji w początkach filozofii Krasniewskiego (J. Kallenbach). — Jaurès J. M. Idealistyczne i materialistyczne pojmowanie dziejów (Dr. M. Borowski). — Verwey J. M. Dr. Philosophie des Möglichen. Grundzüge einer Erkenntnistheorie (T. Kotarbiński). — Del Vecchio G. Sulla positività come carattere del diritto (X. T. Olejniczak). — Przegląd czasopism: The Philosophical Review. — The Monist. — The Journal of Philosophy, Psychology and Scientific Methods. — The American Journal of Psychology. — Zeitschrift für Philosophie und philosophische Kritik. — Logos. — Philosophisches Jahrbuch der Görres-Gesellschaft. — Zeitschrift für Psychologie. — Archiv für die gesamte Psychologie. — Archiv für Religionswissenschaft. — Česká Mysl. — Różne. — Zapiski bibliograficzne. — Wiadomości wydawnicze. — Wykłady, odczyty, referaty. — Organizacyjne. — Zjazdy. — Wiadomości osobiste. — Nekrologia. — Odpowiedzi Redakcyi.

Red. odpowiedzialny: Dr. M. Treter.

I. Związkowa drukarnia we Lwowie, Lindego 4.

